



ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚੀ ਸਾਚਾ ਵੀਚਾਰੁ॥



ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

(ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮਾਸਿਕ-ਪੱਤਰ)

ਅੱਸੂ-ਕੱਤਕ, ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੫੪੧

ਅਕਤੂਬਰ 2009

ਜਿਲਦ ੫੩

ਅੰਕ ੨

ਸੰਪਾਦਕ
ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਐਮ.ਏ., ਐਮ.ਐਮ.ਸੀ.

ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ
ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਮਾਣਾ
ਐਮ.ਏ., ਬੀ.ਐੱਫ.



ਚੰਦਾ

ਸਾਲਾਨਾ (ਦੇਸ਼)	੨੦ ਰੁਪਏ
ਲਾਈਫ਼ (ਦੇਸ਼)	੨੦੦ ਰੁਪਏ
ਸਾਲਾਨਾ ਵਿਦੇਸ਼	੫੦੦ ਰੁਪਏ
ਲਾਈਫ਼ ਵਿਦੇਸ਼	੫੦੦੦ ਰੁਪਏ
ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਪੀ	੨ ਰੁਪਏ

ਚੰਦਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

ਸਕੱਤਰ
ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ
(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ)
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-੧੪੩੦੦੬

Secretary
Dharam Parchar Committee
(S.G.P.C.)
Amritsar-143006

ਫੋਨ : 0183-2553956-59 ਐਕਸ 304 ਫੈਕਸ : 0183-2553919
website : www.sgpc.net e-mail : gurmat_parkash@yahoo.co.in
ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨਾ ਪੁੱਜਣ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾ ਕੇ
ਇੰਚਾਰਜ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਐਕਸ: 303 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ।

ਤਤਕਰਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ		੩
ਸੰਪਾਦਕੀ		੪
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਸੰਕਲਪ	-ਡਾ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ	੭
ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ	-ਡਾ. ਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ	੧੧
ਕਾਲੀ ਰਾਤ (ਕਵਿਤਾ)	-ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ	੧੪
ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ	-ਸ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ	੧੫
ਨਿਤਨੇਮ	-ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ	੨੦
ਅਰਦਾਸ	-ਬੀਬੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ	੨੯
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ	-ਸ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਢੱਡੇ	੩੯
ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬੰਦੀਛੋੜ ਦਿਵਸ	-ਸ. ਗੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਗੋਰਾ'	੪੩
ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ	-ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ	੪੬
ਸਾਕਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ...	-ਪ੍ਰੋ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ	੫੨
ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ	-ਪ੍ਰੋ. ਨਵ ਸੰਗੀਤ ਸਿੰਘ	੬੧
ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪਾਪ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਵੇ ਜੀ! (ਕਵਿਤਾ)	-ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ 'ਨਿਰਮਲ'	੬੬
ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣੀਏ!	-ਸ. ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਗੰਡੀਵਿੰਡ	੬੭
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂ	-ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ	੭੧
ਲਸਾਨੀ ਯੋਧਾ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ	-ਸ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ	੮੦
ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ (ਕਵਿਤਾ)	-ਸ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ	੮੪
ਪੰਥ ਦੇ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ : ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ	-ਸ. ਰੂਪ ਸਿੰਘ	੮੫
ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੋ ਸਰਦਾਰੋ! (ਕਵਿਤਾ)	-ਸ. ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ	੯੦
ਅਰਜ (ਕਵਿਤਾ)	-ਤੁਲੀ ਫਕੀਰ ਚੰਦ ਜਲੰਧਰੀ	੯੧
ਪੁਸਤਕ-ਗੀਵਿਊ		੯੨
ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਰਗਰਮੀਆਂ		੯੪
ਖ਼ਬਰਨਾਮਾ		੧੦੪
ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ		੧੦੮

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ

ਬੀਰਾ ਬੀਰਾ ਕਰਿ ਰਹੀ ਬੀਰ ਭਏ ਬੈਰਾਇ॥
 ਬੀਰ ਚਲੇ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਬਹਿਣ ਬਿਰਹਿ ਜਲਿ ਜਾਇ॥
 ਬਾਬੁਲ ਕੈ ਘਰਿ ਬੇਟੜੀ ਬਾਲੀ ਬਾਲੈ ਨੇਹਿ॥
 ਜੇ ਲੋੜਹਿ ਵਰੁ ਕਾਮਣੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਤੇਹਿ॥
 ਬਿਰਲੇ ਗਿਆਨੀ ਬੂਝਣਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਚਿ ਮਿਲੇਇ॥
 ਠਾਕੁਰ ਹਾਥਿ ਵਡਾਈਆ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ॥
 ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ॥

ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ॥੪੦॥ (ਪੰਨਾ ੯੩੫)

ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਰਾਗੁ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ‘ਓਅੰਕਾਰੁ’ ਦੀ ਇਸ ਪਾਵਨ ਪਉੜੀ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ-ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰਚਿਤ ਹੋ ਕਰਕੇ ਸੁਣਨ, ਸਮਝਣ, ਮੰਨਣ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਲੇਖਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਾਰੂ ਸੰਵਾਦ ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਨ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਰਚਾਉਂਦਿਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਗੈਰ-ਰੂਹਾਨੀ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪਾਂਡੇ! ਇਹ ਇਨਸਾਨੀ ਕਾਇਆ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ‘ਵੀਰ-ਵੀਰ’ ਆਖਦੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵੀਰ ਹੋਰੀਂ ਪਰਾਏ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਵੀਰ ਹੋਰੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਾਇਆ ਰੂਪੀ ਭੈਣ ਵਿਛੋੜੇ ‘ਚ ਸੜਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਮੌਤ ਆਉਣ ’ਤੇ ਕਾਇਆ ਮਿੱਟੀ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨੀ ਜੀਵ ਸਰੀਰ ਮਿਲਣ ’ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਜਾਂ ਇਸ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁੱਡੀਆਂ-ਗੁੱਡੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ’ਚ ਹੀ ਪਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਆਤਮਕ ਕਲਿਆਣ ਜਾਂ ਰੂਹਾਨੀ ਅਨੰਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦਿਆਂ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ! ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਵਰ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਲੋੜਦੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਦੱਸੇ ਮਾਰਗ ’ਤੇ ਤੁਰ ਪੈ। ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇਹ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਗੁਣ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਰਫ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤੀਬਰ ਤਾਂਘ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਆਤਮਕ ਸਰੂਪ ’ਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ■

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿਵਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ

ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਡਿੱਕੋਡੋਲੇ ਖਾ ਰਹੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਰੂਹਾਨੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਲੋੜਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਂਵ ਤਾਂ ਲਾਸਾਨੀ ਰੂਹਾਨੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭੌਤਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬਾਲ-ਆਯੂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ-ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਰੂਹਾਨੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਿਖੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੇ ਮੋਦੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜੀਵਨ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਢੋ ਰਹੀ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਚੇ ਰੂਹਾਨੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵੀ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ 'ਚ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਥਾਪਣ ਸਮੇਂ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕਤ੍ਰਿਤ ਅਨਮੋਲ ਭੰਡਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਉਥੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਹਿਤ ਵੀ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਇਉਂ ਦੂਸਰੇ, ਤੀਸਰੇ, ਚੌਥੇ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ 'ਚ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ। ਇਕਤ੍ਰਿਤ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤੱਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਿਸਮਾਦਤ ਵੀ ਹੋਏ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ ੧੬੦੪ ਈ. ਨੂੰ ਜੋ ਅਦੁੱਤੀ ਗ੍ਰੰਥ

ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਦੋਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਸਤਿਕਾਰ ਹਿਤ ਆਦਰਸ਼ ਪੈੜਾਂ ਪਾਈਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਭਰਪੂਰ ਸਤਿਕਾਰ ਹਿਤ ਖਾਸ ਅਵਸਰ ਸਿਰਜੇ। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਜੰਗਾਂ-ਯੁੱਧਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੋਣਵੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੰਪਾਦਤ ਕੀਤਾ। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਗਾਂ 'ਚ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ 'ਚ ਹੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪਾਵਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਥੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਪਾਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ-ਪਰੰਪਰਾ 'ਤੇ ਵਿਰਾਮ ਲੱਗ ਜਾਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਣਾ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰ-ਹੁਕਮ, ਗੁਰ-ਫ਼ਰਮਾਨ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਨੂੰ ਸੁਣਨ, ਮੰਨਣ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋਣਗੇ; ਇਸ ਪਾਵਨ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪੁਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੋਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਸਰੀਰਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨ, ਸਮਝਣ, ਮੰਨਣ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਰਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਨਿਰਮਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਸੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ, ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਰਸਮੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਮਨੋਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ, ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੇ ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਤੇ ਜੁਗਤ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਜ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਸਮਰਪਣ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਰੂਹਾਨੀ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਉੱਚਤਾ ਤੇ ਸੁੱਚਤਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਘੱਟ ਹੀ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਵਿੱਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ-ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦੁੱਖਾਂ-ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਕੌਮੀ ਉਲਝਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਸਮੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਨਾ, ਸਮਝਣਾ, ਮੰਨਣਾ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਹੱਲ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਦੇਹਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹਟਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ, ਵਿਚਾਰਨ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।



ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਸੰਕਲਪ

—ਡਾ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ*

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੱਤ-ਗਿਆਨ, ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਸਾਨੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਅਮਲੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲੋਕ-ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਥੰਮ੍ਹ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਕਸ਼। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਸੰਵਾਦ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਅਮਾਨਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ।

ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਮਨੁੱਖ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਕਰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਫਲਸਫਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ। ਇਹ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਚ-ਨੀਚ ਅਤੇ ਈਰਖਾ-ਦਵੈਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧੋਗਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵ-ਵਿਰੋਧੀ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ

* ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ। ਮੋ: ੯੮੧੪੮-੫੧੫੦੦

ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਨਪ ਰਹੀਆਂ ਮਾਰੂ ਗਿਰਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੰਡਿਆ ਹੈ:

ਗੁਰੂ ਬਿਰਾਹਮਣ ਕਉ ਕਰੁ ਲਾਵਹੁ ਗੋਬਰਿ ਤਰਣੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਧੋਤੀ ਟਿਕਾ ਤੈ ਜਪਮਾਲੀ ਧਾਨੁ ਮਲੇਛਾਂ ਖਾਈ॥

ਅੰਤਰਿ ਪੂਜਾ ਪੜਹਿ ਕਤੇਬਾ ਸੰਜਮੁ ਤੁਰਕਾ ਭਾਈ॥

ਛੋਡੀਲੇ ਪਾਖੰਡਾ॥ ਨਾਮਿ ਲਇਐ ਜਾਹਿ ਤਰੰਦਾ॥ (ਪੰਨਾ ੪੭੧)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਰਸਦਾਇਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਝੂਠ, ਫਰੇਬ ਅਤੇ ਹੇਰਾਫੇਰੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੰਭ, ਕੂੜ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਨਮੂਨੇ ਬਹੁਤ ਕਲਾਤਮਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਮੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ, ਬੰਗਾਲੀ, ਮਰਾਠੀ, ਤੇਲਗੂ ਆਦਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਗਰਭੂਮਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸਿਖਰਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ, ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਨਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਰਕਮਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਲੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਸੋਰਠਿ ਕੀ ਵਾਰ ਦੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਧਨੁ ਸੰਪੈ ਮਾਇਆ ਸੰਚੀਐ ਅੰਤੇ ਦੁਖਦਾਈ॥

ਘਰ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਸਵਾਰੀਅਹਿ ਕਿਛੁ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਈ॥

ਹਰ ਰੰਗੀ ਤੁਰੇ ਨਿਤ ਪਾਲੀਅਹਿ ਕਿਤੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਈ॥

ਜਨ ਲਾਵਹੁ ਚਿਤੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਉ ਅੰਤਿ ਹੋਇ ਸਖਾਈ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਪਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੬੪੮)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਾਤ, ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਹਿਤ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਅਤੇ ਭੱਟ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਜੱਟ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਛੀਂਬਾ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਚਮਾਰ, ਭਗਤ ਫਰੀਦ ਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਜੁਲਾਹਾ ਪਰਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਨਮੇ-ਪਲੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ। ‘ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ’ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਡਾ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਬਾਰੇ ਕਥਨ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, “ਇਸ ਮੱਤ ਵਿਚ ਸ਼ਖਸੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ੁੱਧੀ ਗਿਆਨ-ਇੰਦਰੀਆਂ ਜਾਂ ਕਰਮ-ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਤਰਕ, ਚਿੰਤਨ ਜਾਂ ਬੌਧਿਕਤਾ ’ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਨਦਰ ਸਦਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਰਮ ਸੱਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ, ਗਿਆਨ, ਸਰਮ ਅਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਸਚਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸਦਾਚਾਰਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤਮ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੌਰ ’ਤੇ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਧਰਮ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮਸਲੇ ਦਾ ਮੁਤਲਸੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਗਿਆਨ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਦਾਨ, ਖਿਮਾ, ਗ਼ਰੀਬੀ, ਸੇਵਾ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ” (ਮੱਧ ਕਾਲੀਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਮ ਚੇਤਨਾ, ਸਫ਼ਾ ੧੬੬)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਰ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਉੱਚਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ’ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ

ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਉੜੀ ਇਸ ਦੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ:

ਸਚੁ ਖਾਣਾ ਸਚੁ ਪੈਨਣਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ॥

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਮੇਲਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਦੇਵਣਹਾਰੁ॥

ਭਾਗੁ ਪੂਰਾ ਤਿਨ ਜਾਗਿਆ ਜਪਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥

ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਲਗਿਆ ਤਰਿਆ ਸੰਸਾਰੁ॥

ਨਾਨਕ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਕਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਜੈਕਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੧)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਸਰਲ, ਸਾਦਾ, ਸੰਜਮੀ, ਪਾਪਹੀਣ, ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ, ਸਹਿਜਤਾ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਕਥਨ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਕਬੀਰਾ ਜਹਾ ਗਿਆਨੁ ਤਹ ਧਰਮੁ ਹੈ ਜਹਾ ਝੂਠੁ ਤਹ ਪਾਪੁ॥

ਜਹਾ ਲੋਭੁ ਤਹ ਕਾਲੁ ਹੈ ਜਹਾ ਖਿਮਾ ਤਹ ਆਪਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭੨)

ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੋਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸਹਿਜਤਾ, ਸਹਿਹੋਂਦ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਮਾਨਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨਵੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਰਹੂਮ ਆਰਨਲਡ ਟਾਇਨਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣਗੇ।

ਇਹ ਕਥਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਗਲੇਰੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

—ਡਾ. ਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ*

ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਭ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਭਿਅਕ ਮਨੁੱਖ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਭ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਣਨ, ਬੋਲਣ, ਸਮਝਣ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਿੰਤਨ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਲੋਕ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਤਪਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲੀ-ਭਟਕੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਜਿਸ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਨ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਉਦੋਂ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਲੀਹ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸਾਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕੋ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੀ ਹੈ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਪਹਿਲੈ ਪਿਆਰਿ ਲਗਾ ਥਣ ਦੁਧਿ॥ ਦੂਜੈ ਮਾਇ ਬਾਪ ਕੀ ਸੁਧਿ॥

ਤੀਜੈ ਭਯਾ ਭਾਭੀ ਬੇਬ॥ ਚਉਥੈ ਪਿਆਰਿ ਉਪੰਨੀ ਖੇਡ॥

ਪੰਜਵੈ ਖਾਣ ਪੀਅਣ ਕੀ ਧਾਤੁ॥ ਛਿਵੈ ਕਾਮੁ ਨ ਪੁਛੈ ਜਾਤਿ॥

ਸਤਵੈ ਸੰਜਿ ਕੀਆ ਘਰ ਵਾਸੁ॥ ਅਠਵੈ ਕ੍ਰੋਧੁ ਹੋਆ ਤਨ ਨਾਸੁ॥

* ਅਕਾਲ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਲੜਕੀਆਂ, ਸੰਗਰੂਰ।

ਨਾਵੈ ਧਉਲੇ ਉਭੇ ਸਾਹ॥ ਦਸਵੈ ਦਧਾ ਹੋਆ ਸੁਆਹ॥

ਗਏ ਸਿਰੀਤ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਧਾਹ॥ ਉਡਿਆ ਹੰਸ ਦਸਾਏ ਰਾਹ॥

ਆਇਆ ਗਇਆ ਮੁਇਆ ਨਾਉ॥ ਪਿਛੈ ਪਤਲਿ ਸਦਿਹੁ ਕਾਵ॥

ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਿ ਅੰਧੁ ਪਿਆਰੁ॥ ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਡੁਬਾ ਸੰਸਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭)

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮੰਦੇ ਅਮਲਾਂ ਕਾਰਨ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਨਿੱਜੀ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਮੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਾਮ ਤਾਂ ਹੀ ਧਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਲਗੀ ਨਹੀ ਜਾਣੈ ਬਾਹਰਹੁ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵੈ॥

ਅੰਧਾ ਭੂਲਿ ਪਇਆ ਜਮ ਜਾਲੇ॥

ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਘਾਲੇ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਤੁਟੈ ਤਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ॥

ਨਾਮੁ ਜਪੇ ਨਾਮੋ ਆਰਾਧੇ ਨਾਮੇ ਸੁਖਿ ਸਮਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਲੋਕ ਹੈ:

ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਮੁਰਦਾਰੁ ਖਾਇ॥ ਅਵਰੀ ਨੋ ਸਮਝਾਵਣਿ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੯-੧੪੦)

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾਤਾ ਤੋੜਨ ਤੇ ਨਾਮ-ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ-ਧਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਹੈ:

ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਹੋਰੁ ਧਨੁ ਨਾਹੀ ਹੋਰੁ ਬਿਖਿਆ ਸਭੁ ਛਾਰਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੧)

ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਨਾ ਅਮੀਰ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਰੀਬ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸਮਝ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਤੇ ਝੂਠੀ ਸ਼ਾਨ-ਓ-ਸ਼ੌਕਤ ਲਈ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਤਬੇ, ਇਹ ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ ਤੇ ਮਹੱਲ ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ-ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਫਿਰ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਕਿਉਂ ਪਾਲਦਾ ਹੈ?

ਰਾਜੇ ਰਯਤਿ ਸਿਕਦਾਰ ਕੋਇ ਨ ਰਹਸੀਓ॥ ਹਟ ਪਟਣ ਬਾਜਾਰ ਹੁਕਮੀ ਢਗਸੀਓ॥

ਪਕੇ ਬੰਕ ਦੁਆਰ ਮੁਰਖੁ ਜਾਣੈ ਆਪਣੇ॥ ਦਰਬਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਰੀਤੇ ਇਕਿ ਖਣੇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੧)

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਲ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ਼ੁਭ ਅਮਲਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਮ-ਰੰਗ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤ ਸਰਧਾ ਪੂਰੀਐ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਨ ਕਬਹੂੰ ਝੂਰੀਐ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤਾ ਦੁਖੁ ਨ ਜਾਣੀਐ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤਾ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੀਐ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤਾ ਜਮ ਕਾ ਡਰੁ ਕੇਹਾ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤਾ ਸਦ ਹੀ ਸੁਖੁ ਦੇਹਾ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤਾ ਨਵ ਨਿਧਿ ਪਾਈਐ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਤ ਸਚਿ ਸਮਾਈਐ॥੨੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਮ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭੱਜਣ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁਖ ਤਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦੇਣ ਸਮਝ ਕੇ ਸਹਿਣਾ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਖ, ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ:

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦਇ ਦਰਿ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਹਿ ਜਾਇ ਮਨੁਖ॥

ਜਿਥੈ ਬੋਲਣਿ ਹਾਰੀਐ ਤਿਥੈ ਚੰਗੀ ਚੁਪ॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੯)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੂਰਖ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੋਭ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਦੁੱਖ ਹੀ ਭੋਗਦਾ ਹੈ:

- ਪੜਿਆ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦)

- ਮੂਰਖੁ ਭੋਗੇ ਭੋਗੁ ਦੁਖ ਸਬਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੯)

ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ :

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇ ਕੈ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਧੰਧੈ ਲਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਰੱਬ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸਲੋਕ 'ਮਾਝ ਕੀ ਵਾਰ' ਵਿੱਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮਰਨ ਤਕ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ:

ਦਸ ਬਾਲਤਣਿ ਬੀਸ ਰਵਣਿ ਤੀਸਾ ਕਾ ਸੁੰਦਰੁ ਕਹਾਵੈ॥

ਚਾਲੀਸੀ ਪੁਰੁ ਹੋਇ ਪਚਾਸੀ ਪਗੁ ਖਿਸੈ ਸਠੀ ਕੇ ਬੋਢੇਪਾ ਆਵੈ॥

ਸਤਰਿ ਕਾ ਮਤਿਹੀਨੁ ਅਸੀਹਾਂ ਕਾ ਵਿਉਹਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ॥

ਨਵੈ ਕਾ ਸਿਹਜਾਸਣੀ ਮੂਲਿ ਨ ਜਾਣੈ ਅਪ ਬਲੁ॥

ਢੰਢੋਲਿਮੁ ਢੂਢਿਮੁ ਡਿਠੁ ਮੈ ਨਾਨਕ ਜਗੁ ਧੂਏ ਕਾ ਧਵਲਹਰੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਉਕਤ ਸੰਕਲਪ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਹਿਜਮਈ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਰਹਿਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲੀ ਰਾਤ

-ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ*

ਕਰੋ ਸਭ ਲਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ ਕੁਝ,
ਵਿਚ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਏ।
ਸੁਖੀ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਕੋਈ ਆਂਵਦਾ ਏ,
ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਹੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਏ।
ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੱਗ ਸਾਰਾ,
ਭੱਠੀ ਕਲਯੁੱਗ ਨੇ ਬੜੀ ਤਪਾਈ ਹੋਈ ਏ।
ਹੈ ਉਜਾੜ 'ਤੀ ਕੂੜ ਨੇ ਫੁਲਵਾੜੀ,
ਕਲੀ ਸੱਚ ਦੀ ਅੱਜ ਕੁਮਲਾਈ ਹੋਈ ਏ।
ਅੱਜ ਬੜਾ ਬੇਚੈਨ ਹੈ ਭਾਈ ਲਾਲੋ,
ਮਲਕ ਭਾਗੋਆਂ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ ਹੋਈ ਏ।
ਕਰੋ ਜੇਕਰ ਸੇਵਾ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੀ,
ਸਮਝੋ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਏ।
ਨਾਮ ਜਪਣ, ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣੇ ਦੀ,
ਸਾਨੂੰ ਜੁਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਏ।

* # ੪੧੪, ਨਜ਼ਦੀਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੂਤ ਸਾਹਿਬ, ਨਿਊ ਕੋਟ ਆਤਮਾ ਰਾਮ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ

—ਸ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ*

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਨ ੧੬੦੪ ਈ. ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਭੱਟਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ੩੦ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਰਾਗ 'ਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੩੧ ਹੋਈ। ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਰਾਗ-ਵੰਡ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ, ਹੁਕਮ ਅਰਥਾਤ ਸਦੀਵੀ ਵਿਆਪਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ, ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ। ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ, ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਚਿਤਵਨਾ ਅਤੇ ਭਰਾਤਰੀਭਾਵ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਇਸ ਅਨਮੋਲ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਸਹਿਹੋਂਦ, ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦੀ ਸਖਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਨਿਆਇ, ਨਾਬਰਾਬਰੀ, ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੂਣ ਅਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟਣ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਰਾਜ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਵਡਮੁੱਲੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਖਸੀ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਦੀ ਲੜੀ

* ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਘਣੀਏ ਕੇ ਬਾਂਗਰ, ਤਹਿ: ਬਟਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ।

ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਉਲੇਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ (੧੭੭੪ ਈ.) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਸੰਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਤਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁਛਾ ਜੋ ਅਬ ਦਰਸਨ ਕਹਾਂ ਕਰਹਿ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਦਸ ਸਰੂਪ ਹਮਾਰੇ ਪੂਰਨ ਪਏ। ਅਬ ਮੇਰੀ ਜਾਹਗਾ ਗੁਰੂ ਗਿਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਜਾਨਣਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸੋ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੋਇ ਤੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਮੇਰੇ ਸੋ ਬਾਤਾ ਹੋਵੈਗੀ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ’ ਜੋ ਸੰਨ ੧੭੬੯-੭੦ ਈ. ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਘਰ (ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਦੀਆਂ ਵਹੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

- ਦੁਇ ਜਾਮ ਰਾਤਿ ਗਈ ਤਾ ਕੁਸਾ ਵਿਛਾਈ।
ਸਿੱਖਾਂ ਹਥਿ ਜੋੜ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਪੁਛਾਈ।
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਹੈ ਤੇਰੀ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਹਵਾਲੁ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਗੁਰੂ ਲੜ ਪਕੜੋ ਅਕਾਲਿ।
ਗੁਰੂ ਹੈ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸ ਗੁਰੂ ਹੈ ਗੁਰੂ।
ਗੋਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪਾਇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਸੁਰੂ।
ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆਰੁ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਲੋਚਨਾ।
ਆਗਿਆ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਖੋਜਨਾ। (ਸਫਾ ੧੨੧)
- ਸੁਣੋ ਭਾਈ ਸਿਖੋ ਐਸਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਜਾਨੋ।
ਦਸੇ ਮਹਲ ਇਕ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਛਾਨੋ।
ਦਸਵਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇ ਹੈ ਗਹਿਆ।
ਅਜੁ ਪ੍ਰਤਖ ਗੁਰੂ ਅਸਾਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਸੋਈ ਗਇਆ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥੋ ਗਇਆ।
ਜਿਤਨਾ ਹੋਇ ਆਵੈ ਤਿਤਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਕਮਾਣੇ।
ਬਿਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨ ਜਾਣੇ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਓਹੁ ਏਹੁ ਅਸਾਡੀ ਹੈ ਖੇਡ।

ਨਾਨਕ ਨ ਮਿਲਾਇਆ ਆਹਾ ਪਿਆਰਾ ਕਉਨ ਜਾਣੇ ਭੇਦ।

(ਸਫਾ ੧੬੪)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਬੰਧੀ ਉੱਪਰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਰਚਨਾ ‘ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦’ ਦੇ ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਤਾਂ ਤੇ ਘੋਰ ਕਲੂ ਕੇ ਮਾਹੀ। ਸੰਤ ਦੁਰੈਂ ਰਵਿ ਘਨ ਸਮ ਤਾਹੀ।
ਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਸਿਖ ਸੁਜਾਨਾ। ਮਾਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਭਗਵਾਨਾ॥
ਮੇਂ ਨਿਜ ਬਪੁ ਯਾ ਸਮ ਕੋ ਨਾਹੀ। ਪੂਰਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਹੀ।
ਪੂਰਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵਾ। ਬਾਂਛਾ ਬੰਦ ਸਰੂਪ ਨ ਭੇਵਾ।
ਬੁਢੇ ਰਾਮ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤਿ ਜੋਯ। ਆਗਯਾ ਕਰੀ ਆਪ ਗੁਰ ਸੋਯ॥
ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹਮਾਰੇ ਜਾਨ। ਤੁਮਰੀ ਕੁਲ ਹੋਇ ਹੈ ਪਰਧਾਨ॥
ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗੁਪਤ ਹੂ ਜਾਂਹਿ। ਕੁਲ ਨਹਿ ਪ੍ਰਗਟੈਗੀ ਪਨਿ ਤਾਹਿ।
ਗੁਰਿਆਈ ਕਾ ਨਹਿ ਅਬ ਕਾਲ। ਤਿਲਕ ਨ ਦੇਵਹਿਗੇ ਕਿਸ ਭਾਲ॥
ਸਰਬ ਸੁ ਸੰਗਤਿ ਖਾਲਸ ਮਾਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਕੇਤੁ ਗੋਦ ਮੈ ਜਾਨ॥
ਲੜ ਪਕੜਾਇ ਸਬਦ ਕਾ ਰੂਪ। ਜੋ ਮਾਨੇ ਸੋ ਸਿੰਘ ਅਨੂਪ॥
ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਕਾ ਹੈ ਸਵਧਾਨ। ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਮਾਨ॥
ਲੈ ਆਵੇ ਤਾ ਕੋ ਯਾ ਥਾਨਾ। ਲੈ ਆਏ ਗੁਰ ਦਸਮ ਸੁਜਾਨਾ॥
ਸੁਨ ਕੈ ਕਹਾ ਏਹੁ ਇਤਿਹਾਸ। ਚਲੋ ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪਾਸ।
ਤਬ ਪੁਨਿ ਆਪ ਉਠੇ ਸਭ ਸੰਗਾ। ਪੈਸੇ ਪਾਂਚ ਨਲੀਏਰ ਸੁ ਅੰਗਾ॥
ਲੈ ਕੇ ਤਾਹਿ ਅਰਪ ਕੀ ਬੰਦਨ। ਪ੍ਰਦੱਖਨ ਕਰਤੇ ਮਨ ਰੰਗਨ।
ਕਹਾ, “ਜੋਇ ਬਚ ਕੀਨਾ ਚਾਹੇ। ਪਾਠ ਕਰੈ ਗੁਰ ਕੋ ਸੁਖ ਪਾਏ॥
ਯਾ ਸਮ ਔਰ ਕੋਈ ਗੁਰ ਨਾਹੀ। ਬਿਨਾ ਕਾਨ ਸਚੁ ਬਾਕ ਭਨਾਹੀ॥
ਯੱਦੀਪ ਰਾਜੈ ਕੈ ਹੋਇ ਪਾਸ। ਤਦਪਿ ਨ ਚਾਹੈ ਮਾਨਤ ਤਾਸ॥

ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਉਲੇਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ... ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰ ਜਾਣੇ।
ਆਗਿਆ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਮਨਣੀ।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ, ਬਚਨ ੧੩੮-੧੩੯)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਉਲੇਖ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਫਾਰਸੀ ਸੋਮੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨੇਂ ਨਹੀਂ

ਰਹਿੰਦੇ। ‘ਉਮਦਾ-ਉਤ-ਤਵਾਰੀਖ’ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਸੂਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਥਾਪਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਵੱਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ: ਕਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ (ਕੁਦਾਮ ਕਸਰਾ) ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ”

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਅਸਲ। ਦਰਮਿਆਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾ ਗੁਰੂ ਹੀਚ ਫਰਕੇ ਨੀਸਤ।

ਅਜ਼ ਦੀਦਾਰਿ ਫੁਰਹਤ ਆਸਾਰਿ ਸਾਹਿਬ ਬਾਇਦ ਨਬੂਦ।

ਅਰਥਾਤ : ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤਾਰੀਖਿ-ਲਹਿਰਲੁ-ਮੱਵਾਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਤਾਰੀਖਿ ਮੁਜ਼ੱਫਰੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੦੮ ’ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਬਾਦ ਅਜ ਓ ਬ - ਇਹਤਕਾਦਿ ਈ ਜਮਾਇ।

ਇਤਲਾਕਿ ਗੁਰੂ ਵਾ ਕਰਾਮਾਤਿ ਬਾਤਨੀ

ਬਕਖਸਤ, ਵਾ ਗ੍ਰੰਥ ਮਜਕੂਰ ਬ-ਜਾਇ ਗੁਰੂ ਮੁੱਕਰਰ ਸੁਦਾ।

ਅਰਥਾਤ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਇਸ (ਸਿੱਖ) ਜਮਾਤ ਦੇ ਯਕੀਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨੀਯਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਥਾਂ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ-ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਗੁਰੂ’ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਲਈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਨਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੀ-੪੦ ਜਨਮਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਖਸਮ’ ਹੈ। ਗੁਰੂ ‘ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਾਮਾ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪੈਨ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪਰ ਰਹੇਗਾ ਸਾਂਗ ਵਿਚ’। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਗੋਂ “ਹਰਿ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਉਪਾਇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਖਪਾਇ।” (ਪੰਨਾ ੯੨) ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੀਸ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਕਿਹਾ ਹੈ:

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਣੀਐ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਰੀਸੈ ਹੋਰਿ ਕਚੁ ਪਿਚੁ ਬੋਲਦੇ ਸੇ ਕੁਤਿਆਰ ਕੂੜੇ ਝੜਿ ਪੜੀਐ॥

(ਪੰਨਾ ੩੦੪)

ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਪੋਥੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੨੬)

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਂਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਖਾਲਸ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਹੈ ਹੋਂ ਖਾਲਸ ਕੇ ਪਾਸਿ

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਹੀ ਹੋਤ ਹੈ ਖਾਲਸ ਮੈ ਪ੍ਰਗਾਸ॥

(ਸਫਾ ੧੭੦)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਿਆਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਸੰਗਤ (ਪੰਥ) ਦਾ ਹੀ ਬਦਲ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਪੋਥੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਿਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਲੈਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਹੱਕਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪਣਾ ਸਿੱਖ-ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪੰਥ (ਖਾਲਸਾ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ, ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ, ਭੱਟਾਂ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਭੱਟ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫਿਰ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ- ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਪਨ ਵੱਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਤਨੇਮ

—ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ*

ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਅਰਥ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਹਦਾਇਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:

“ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਕਰਮ ਇਹੁ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਏ ਗੁਰਸਿਖ ਕਰਨਾ।”^੧

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਚੂੜਾਮਣਿ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:

“ਜਪੁ, ਅਨੰਦ ਪਵਿ ਜਾਪ ਨਿਤ ਥੋੜਾ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ।

ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ ਸਬਦ ਪੁਨ ਕੀਰਤਨ ਕਰੈ ਸੁਭਿਖ॥੩੩॥”^੨

ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਹਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਅਤੇ ਕਰਮ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

(ੳ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ : ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰਯੈ ‘ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ’ ਵਾਲੇ।

(ਅ) ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ : ਰਹਰਾਸਿ ਸਾਹਿਬ।

(ੲ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ : ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ।

ਜੇ ਕਿਰਿਆ ਅਸੀਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚਾ ਜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਹਾੜੇ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਸਵਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਨਿੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਚਨਚੇਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ’ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਨਿਤ ਉਠਿ ਗਾਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਬਾਣੀ॥

ਆਠ ਪਹਰ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੪੦)

* ਸਾਬਕਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ੯੭੭੯੬-੦੮੦੫੦

ਐਲ ੬/੯੦੫, ਗਲੀ ਨੰ: ੩/੮, ਨਿਊ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਖਿਨ-ਖਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰਸਾਈ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਈ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ

ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਜਪੁ’ ਹੈ, ‘ਜੀ’ ਤੇ ‘ਸਾਹਿਬ’ ਸਤਿਕਾਰ ਬੋਧਕ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਿਛੇ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ‘ਜਪੁ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸਿਮਰਨ, ਭਜਨ, ਬੰਦਗੀ। ਜਿਵੇਂ ‘ਜਪੁ’ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ—

ਜੀਵ ਦੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪਈ ਵਿੱਥ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਤੇ ਫਿਰ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ—

ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਮਿਟਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ?

ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਿਆਂ, ਰਜਾ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨ, ਪੁੰਨ, ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਯੋਗ ਦੇ ਖਿੱਥਾ, ਮੁੰਦਰਾ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਛੜੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ ਸਕਦੇ ਸਗੋਂ ਸਿਮਰਨ ਜਾਂ ਜਪੁ ਹੀ ਐਸਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਈ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਜਪੁ’ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਜਪੁ’ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਗ-ਮੁਕਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਧ ਯੋਗੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ੩੮ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਤੇ ‘ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ’ ਵਾਲਾ ਸਲੋਕ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ‘ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ’ ਵਾਲਾ ਸਲੋਕ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸਾਰ ਜਪੁ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਮਹੱਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਇਸ ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ

ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਇਹ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਜਿਹਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਪੁ, ਸਿਮਰਨ, ਭਜਨ, ਬੰਦਗੀ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੁਰਤੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਬੁਲੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਰਤੀ ਜੁੜ ਗਈ, ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਆ ਗਿਆ ਫਿਰ ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਨਾ ਹੈ:

ਜਪੁ ਜੀ ਕੰਠ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਰਟੈ।

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਲਮਲ ਕਟੈ॥੩

ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ :

ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

॥ਜਾਪੁ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦॥

ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਕ੍ਰਮ 'ਤੇ ਹੈ। ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਜਿੱਥੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰਲਦੇ-ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹਨ। 'ਜਪੁ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜਪਣਾ ਅਤੇ 'ਜਾਪੁ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਇਕਰਸ ਲਗਾਤਾਰ ਪੜ੍ਹਨਾ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਕ ਬਾਣੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪ ਨਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਭਿਨੰਦਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਹੁਗੁਣੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਗੂਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈ-ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੱਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਾਧ ਭਾਖਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਿਜ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਵੀ ਸੁਮੇਲ ਹੈ:

ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜਾ ਹੋ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾ ਹੋ॥੧੧੩॥...

ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀਸੈ॥ ਕਿ ਪਰਮੰ ਫਹੀਸੈ॥੧੨੦॥

ਦੇਸ਼, ਨਸਲ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਛੰਦ-ਚਾਲ ਪਹਾੜੀ ਨਦੀ ਦੇ ਤੀਬਰ

ਵੇਗ ਵਾਂਗ ਰਾਗਾਤਮਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ੧੯੯ ਬੰਦ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ:

ਛਪੈ ਛੰਦ	ਇਕ ਵਾਰ
ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ	ਛੇ ਵਾਰ
ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ	ਪੰਜ ਵਾਰ
ਚਰਪਟ ਛੰਦ	ਦੋ ਵਾਰ
ਰੂਆਲ ਛੰਦ	ਇਕ ਵਾਰ
ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ	ਦੋ ਵਾਰ
ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ	ਦੋ ਵਾਰ
ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ	ਇਕ ਵਾਰ
ਹਰਿਬੋਲਮਨਾ ਛੰਦ	ਇਕ ਵਾਰ
ਏਕ ਅਛਰੀ ਛੰਦ	ਇਕ ਵਾਰ

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਪਾਠ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਕਠਿਨ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸੌਖੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੩੪ ਬਿ: ਅਥਵਾ ਸੰਨ ੧੬੭੭ ਈ. ਅੰਕਿਤ ਹੈ:

ਸੰਮਤ ੧੭੩੪ 'ਜਾਪੁ' ਆਪਨੀਂ ਰਸਨੀਂ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ। ”੪

ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰਯੇ

‘ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰਯੇ’ ਨਾਮੀ ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰਯੇ’ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੁੱਲ ਦਸ ਹੈ।

ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ‘ਸੁਧਾ ਸ੍ਰਯੇ’ ਜਾਂ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰਯੇ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ‘ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ’ ਨਾਮਕ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ‘ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ’ ਦੇ ਉਚਾਰਨ-ਕਾਲ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ’ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਸੰਮਤ ੧੭੩੪ ‘ਜਾਪੁ’ ਆਪਨੀਂ ਰਸਨੀ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਉਚਾਰੀ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਸ੍ਰਯੇ ਉਚਾਰੇ। ”੫

ਸਾਰੇ ਸਵੱਈਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ

ਵਿਖਾ ਕੇ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਮਝੀਆਂ ਅਥਵਾ ਕਬਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਰੱਬੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦਿਸ਼ਾ ਤਕ ਸੀਮਤ ਜਾਣਨਾ ਇਹ ਸਾਰੇ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਹਰੀ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇਕ ਜੁਗਤੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਸਦਾ ਜਿੱਤ ਅਤੇ ਕੂੜ ਦੀ ਸਦਾ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਤਾਂ ਕੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀ, ਮੁਨੀ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਕਾਲ ਅੱਗੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵੱਈਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰਹਰਾਸਿ ਸਾਹਿਬ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਬਾਣੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ‘ਸੋਦਰੁ’ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਣੀ ‘ਰਹਰਾਸਿ’ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਹੈ:

“ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ ਸੁਨੇ ਰਹਿਰਾਸ।...।”^੬

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਰਹਰਾਸਿ’ ਪਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਪਰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਰਹਰਾਸਿ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦)

‘ਰਹਰਾਸਿ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਬਿਨੈ:

ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਰਹਰਾਸਿ ਹਮਾਰੀ ਸਾਚਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ ੯੩੮)

‘ਰਹਰਾਸਿ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਨਾਲ ਵੀ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ‘ਰਹਰਾਸਿ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ‘ਰਾਹੇ-ਰਾਸਤ’ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ, ਮਰਯਾਦਾ, ਰੀਤ, ਤਰੀਕਾ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ‘ਰਹਰਾਸਿ’ ਦਾ ਅਰਥ ਰਹੱਸ ਤੇ ਗੁੱਝਾ ਭੇਦ ਹੈ।

ਰਹਰਾਸਿ ਦਾ ਅਰੰਭ ‘ਸੋ ਦਰੁ’ ਵਾਲੇ ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ‘ਸੁਣਿ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭੁ ਕੋਇ’ ਅਤੇ ‘ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ’ ਦੋਨੋਂ ਸ਼ਬਦ ਇਸੇ ਮਹਲੇ ਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਹਨ। ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਦਾ ‘ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤ ਪੁਰਖਾ...’ ਸ਼ਬਦ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਰਾਗ ਦਾ ‘ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ’ ਸ਼ਬਦ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਦੇ ‘ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ’, ‘ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਚਿਆਰੁ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਹਨ।

ਆਸਾ ਮ: ੧ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਤਿਤੁ ਸਰਵਰਤੈ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ’ ਅਤੇ ਆਸਾ ਮ: ੫ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ‘ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ’ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ (‘ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ’ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ‘ਦੁਸ਼ਟ ਦੇਖ ਤੇ ਲਏ ਬਚਾਈ’ ਤਕ ਸ਼੍ਰੇਯਾ (ਪਾਇ ਗਏ ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੈ) ਅਤੇ ਦੋਹਰਾ (ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕਉ ਛਾਡਿ ਕੈ) ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਤੇ ਅੰਤਲੀ ਇਕ ਪਉੜੀ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਤੇ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫ ‘ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਤੇ ਨਾਹੀ’।

ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਹਰਾਸਿ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਇਹ ਬਾਣੀ ‘ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ॥ਚੌਪਈ॥’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਪਿੰਗਲ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਪਈ ਛੰਦ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਚੌਪਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੌਪਈ ਦੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਚਰਣ (ਪੰਗਤੀਆਂ) ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ ਹੈ, ਇਕ-ਇਕ ਚਰਣ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੋਂਦ ਵਾਲੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ, ਪਾਲਣਹਾਰ ਅਤੇ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੀਨ ਬੰਧੂ, ਨਿਰੰਕਾਰ, ਨਿਰਵਿਕਾਰ, ਨਿਰਲੰਭ, ਖੜਗਕੇਤ, ਅਨੀਲ, ਅਨਾਦਿ, ਅਸੰਭ, ਮਹਾਂਕਾਲ, ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਰਚਨ-ਕਾਲ ਸੰਮਤ ੧੭੫੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (ਸੰਨ ੧੬੯੬ ਈ.) ਬਣਦਾ ਹੈ।

‘ਸੋ ਦਰੁ’ ਦਾ ਪਾਠ ‘ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ’ ਦੀ ਸਤਾਈਵੀਂ ਪਉੜੀ ਅਤੇ ਰਾਗ ਆਸਾ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਸੋਦਰਾਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਪਦ, ਅੱਖਰ, ਲਗਾਂ, ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ’ਤੇ ਇੰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਝ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਹ ਬਾਣੀ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਇਸ ਮਨੋਭਾਵ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਜਾਂ ਤੋਂ ਥੱਕਿਆ ਜੀਵ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ

‘ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ’ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸਮੇਂ ਤੀਸਰੇ ਨੰਬਰ ’ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੨-੧੩ ਉੱਪਰ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮੁੰਦਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ, ਚੌਥਾ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ‘ਸੋਹਿਲਾ’ ‘ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ’ ਜਾਂ ‘ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ’।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਿਰਲੇਖ:

‘ਸੋਹਿਲਾ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮਹਲਾ ੧’

ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੋ ਵਾਰੀ ‘ਸੋਹਿਲਾ’ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ‘ਸੋਹਿਲੈ’ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਸੋਹਿਲਾ’ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਇਆ:

ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਿਵਰਹੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੇ॥੧॥

ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ॥

ਹਉ ਵਾਰੀ ਜਾਉ ਜਿਤੁ ਸੋਹਿਲੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੭)

ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ ‘ਤੇ ‘ਸੋ ਦਰੁ’ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ‘ਸੋਹਿਲਾ’ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਆਜਤੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ‘ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ’ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਿਸਤਰ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸੌਣ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ:

“ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਭਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਅਯਾਲੀ ਕੋ ਸਦਵਾਇ ਕਰ ਕਹਿਆ ਸੁਣ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਜੇ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸੌਂਦੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰ, ਸੁਣਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰਮਗਤੀ ਹੋਏਗੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿਣਗੇ, ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੋ ਹੁਕਮ ਦੀਆ।”

ਪਛਹਿੰ ਸੋਹਿਲਾ ਸੋਵਨ ਕਾਲਾ।

ਹਿਰਦੈ ਧਰਿ ਕੈ ਧਯਾਨ ਬਿਸਾਲਾ।

ਤਿਨ ਕਾ ਹੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਰਖਵਾਰਾ।

ਬਿਘਨ ਸਰਬ ਦੇ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਾ॥੪੬॥੮

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਖਆਸਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਦਾਸਿ

‘ਅਰਦਾਸਿ’ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ ਅਰਜ+ਦਾਸਤ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਅਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਬੇਨਤੀ। ਅਰਦਾਸਿ ਕਿਸੇ ਪਰਾ-ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਛਾ-ਪੂਰਤੀ, ਭੁੱਲਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਮੁਆਫੀ। ਕਰਣੀ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ, ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਨਤੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸਿ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸਿ ਲੰਮੀ ਜਾਂ ਛੋਟੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ’ਤੇ ਨੀਯਤ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਜਾਪ, ਕਥਾ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਰਦਾਸਿ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ। ਸਮੂਹਿਕ ਜਾਂ ਜਮਾਤੀ ਅਰਦਾਸਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ੁੱਭ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨਤਾ ਸਹਿਤ ਪੂਰਤੀ ਤੇ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ’ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਦਾਸਿ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਅਰਦਾਸਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ ਅਰਦਾਸਿ ਜੋ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

(ੳ) ਮੁੱਢਲਾ ਭਾਗ

ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਏ ਮੰਗਲ ਤੇ ਪਉੜੀ (‘ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥’ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ‘ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ॥’ ਤਕ) ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਨੌਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਦਦ ਦੀ ਮੰਗ।

(ਅ) ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਹਿੱਸਾ

੧. ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜਾਚਨਾ।
੨. ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਬੰਦਨਾ।
੩. ਪੰਜਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ।
੪. ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਲਈ ਬਿਨੈ।
੫. ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਚੌਕੀਆਂ, ਝੰਡੇ, ਬੁੰਗੇ, ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਕਾਮਨਾ।

੬. ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੰਥ ਵਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ ਤੇ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਕਾਮਨਾ।
੭. ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਅਸਥਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਖ਼ਸੀ ਜਾਂ ਸੰਗਤੀ ਅਰਜ਼ੋਈ।

(ੲ) ਛੇਕੜਲਾ ਭਾਗ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵੱਲੋਂ ਸਮੂਹਕ ਭਲੇ ਲਈ ਜਾਚਨਾ—

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ॥

ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ॥

ਹਵਾਲਾ-ਪੁਸਤਕਾਂ :

੧. ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੨੮, ਪਉੜੀ ੧੦
੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਰਿਤੁ ੫, ਅੰਸੂ ੩੮, ਜਿਲਦ ੧੩, ਪੰਨਾ ੫੬੩੩ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।
੩. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਧ ੫੨, ਜਿਲਦ ੪, ਪੰਨਾ ੧੨੦੭, ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।
੪. ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਪੰਨਾ ੧੦੨ ਸੰਪਾਦਕ ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ੧੯੯੧।
੫. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੦੨।
੬. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੫੪, ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ।
੭. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ, ਪੰਨਾ ੪੬੮, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ।
੮. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਧ ੪੮, ਜਿਲਦ ੪, ਪੰਨਾ ੧੧੬੫, ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ :

੧. ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
੨. ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ੧੯੮੧।
੩. ਨਿਤਨੇਮ ਸਰਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-੧੯੯੯।



ਅਰਦਾਸ

—ਬੀਬੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ*

ਅਰਦਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਤੇ ਸੌਖਾ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲੁਕਾਅ ਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ, ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਖਿਮਾ-ਜਾਚਨਾ ਅਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਨਤੀ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।”^੧

ਅਰਦਾਸ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਚੰਗੀਆਂ-ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਅਵਿਸ਼ਟ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ:

ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀ ਫਿਰਤੁ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੮)

ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। “ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਆਤਮ ਨਿਵੇਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬੇਨਤੀ, ਕਿਤੇ ਬਿਰਹੁ ਦੀ ਪੀੜਾ, ਕਿਤੇ ਦਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ, ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਦੀਨਤਾ, ਹੀਨਤਾ ਜਾਂ ਅਲਪ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਗੱਲ, ਕਿਤੇ ਵਿਆਕੁਲਤਾ, ਕਿਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ, ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ, ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ।”^੨

ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਨਾਮ ਵੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਰਜ਼, ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼, ਬੇਨਤੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਅਰਜ਼ੋਈ, ਬੰਦਨਾ, ਬਿਨੈ ਆਦਿ। ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨ, ਤਨ, ਆਤਮਾ ਸਭ ਹਲਕਾ-ਫੁਲਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਗ-ਸੰਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਜਨ ਜਾਰਜ ਡੇਵਿਡ ਸਟੀਵਰਟ ਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਦਿੱਤੇ ਇਕ ਲੈਕਚਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ ਸਮਾਂ ਦਿਲ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਉੱਤੇ ਪਏ ਬੋਝ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਉਪਚਾਰ ਹੈ।”^੩ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ

* ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਹੈ।

ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਨਵ ਨੇ ਜਦ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਗੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਤੇ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ; ਕੁਝ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋਸਤ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ। ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮਾਨਵ ਨੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਸੀ।

ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਵਿਚ ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ, ਇੰਦਰ, ਵਰਨ, ਅਗਨੀ ਆਦਿ।

ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਉਤਮ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਟ, ਪੂਜਾ-ਸਥਾਨ, ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਪਰ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ, ਸੰਕਟ ਮੋਚਨ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਰੀ ਇਕ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਇਸ ਅੰਦਰ ਉਚਿਤ ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਹੈ।”^੪

‘ਅਰਦਾਸ’ ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਅਰਜ਼ਦਾਸਤ’ ਦਾ ਸੰਖੇਪਿਆ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ‘ਅਰਜ਼’ ਤੇ ‘ਦਾਸ਼ਤ’। ‘ਅਰਜ਼’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ‘ਦਾਸ਼ਤ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਰੱਖਣਾ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ਇਉਂ ‘ਅਰਦਾਸ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ।

ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ‘ਅਰਦਾਸ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਦਾਸ ਅੱਖਰ ‘ਆਰੰਦ’ ਤੇ ‘ਆਸ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ‘ਆਰੰਦ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮੰਗਣਾ ਤੇ ‘ਆਸ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮੁਰਾਦ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਮੁਰਾਦ ਮੰਗਣਾ’।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਅੱਖਰਗਤ ਵਿਵੇਚਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਅ = ਅੰਤਰਜਾਮੀ

ਰ = ਰਖਵਾਲਾ

ਦਾ = ਦਾਤਾਰ

ਸ = ਸਹਾਰਾ

ਇਸ ਵਿਵੇਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਅਰਦਾਸ’ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ, ਦਾਤਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ (ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ) ਤੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਚੱਲਣ ਵੇਲੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ। “ਰਾਏ ਜੀ ਸਾਡੀ ਸਿਖਿਆ ਇਹੀ ਜੇ ਜਦ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਬਲ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪੈ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ।”^੫ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅਰਦਾਸੀਏ ਨੂੰ ‘ਮੇਵੜਾ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵਕਤ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੇਮ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਅਰੰਭ ਹੋਈ:

ਸਿਖ ਅਨੰਨ ਪੰਡਿਤ ਦਿਖ ਐਸੇ

ਗ੍ਰਹਿ ਤਿਥਿ ਵਾਰ ਨ ਮਾਨੇ ਕੈਸੇ

ਏਕ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਥ ਕਾ ਪਾਏ।

ਤਯਾਗਿ ਲਗਨ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਏ।

—ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬ਵੀਂ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਭੀੜ ਬਣੇ, ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ।”

ਅਰਦਾਸ ਬਿਨਾ ਜੇ ਕਾਜ ਸਿਧਾਵੈ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਹ ਸਿਖ ਨ ਭਾਵੈ॥

(ਤਨਖਾਹਨਾਮਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪੱਕੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੈ। ‘ਅਰਦਾਸ’ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ੨੬ ਵਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ੭ ਵਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ੯ ਵਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ੫੩ ਵਾਰ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ੧ ਵਾਰ, ਭੱਟ

ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ੨ ਵਾਰ ਅਤੇ ਸਦ (ਰਾਮਕਲੀ) ਵਿਚ ੧ ਵਾਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ ੯੯ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੇਨਤੀ, ਅਰਜ਼, ਦੁਆ, ਅਰਦਾਸਿਓ, ਅਰਦਾਸੇ, ਬੇਨਤੀਆ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਅਣਗਿਣਤ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ॥

ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਚਿਤ ਕੀ ਇੱਛਾ॥

(ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਇੰਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਦੁਇ ਕਰ ਜੋੜਿ ਕਰਉ ਅਰਦਾਸਿ ॥

ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਆਣਹਿ ਰਾਸਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੭੩੭)

ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਜੋਕੀ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ‘ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ’ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੀ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ’ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਮਕਸਦ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ

ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਤੁਮ ਪਹਿ ਅਰਦਾਸਿ ॥

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰੀ ਰਾਸਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੮)

ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜੋਕੀ ਅਰਦਾਸ ਜੋ ਪੰਥ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ੯ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਗ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

੧. ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ
੨. ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਚੌਹਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ
੩. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ
੪. ਪੰਜਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ
੫. ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ
੬. ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ
੭. ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਨੀਵਾਂ
੮. ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!

੯. ਹੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ

ਸਿਰਫ ਸੱਤਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ੫੦੦ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਤਾ ਦਾ ਏਕੀਕਰਣ ਹੈ। ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਧਰਮ ਖਾਤਰ ਦਿੱਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਿਛੇ ਕੌਮੀ-ਆਚਰਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਜੀਵਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

‘ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਸ੍ਰੀ ਭਗੋਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗੋਤੀ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ’ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ‘ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਿਐ ਘਰ ਨਉ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ॥ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ’ ਤਕ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਜੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਸੰਨ ੧੯੩੧-੩੨ ਈ. ਵਿਚ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅੱਜ ਵਾਲੀ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ। ਇਹ ਲਾਈਨਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦਸੰਬਰ ੧੯੫੦ ਈ. ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ੫੦੦ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੰਥਕ ਕਮਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ....

—ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ

ਦਾ ਸਲੋਕ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਗ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਤੇ ਤਰਨਾ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

“ਅਰਦਾਸ ਜਿਥੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਉਥੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ।”^੬ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਨਿੱਜੀ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਸੰਗਤੀ ਅਰਦਾਸ। ਨਿੱਜੀ ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ, ਹਰ ਥਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ

ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿੱਜੀ ਅਰਦਾਸ ਅਰਦਾਸੀਏ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਾਮਕਰਣ, ਕੁੜਮਾਈ, ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਤਨਖਾਹ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ।

ਸੰਗਤੀ ਅਰਦਾਸ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਰਦਾਸ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸੀਏ ਸਮੇਤ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਅਰਦਾਸੀਆ ਹੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਹੱਥ ਜੋੜ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਰੇ ਬਾਅਦ ਅਰਦਾਸੀਆ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੋਕਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ “...ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦੀ ਹੋਈ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਖਤਮ ਹੋਣ ’ਤੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਹੈ ਤੇ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥” ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸੀਏ ਦੁਆਰਾ ‘ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ’ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ‘ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ’ ਨਾਲ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਰੱਬ ਆਪ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਦੀ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾਨ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸਿਦਕ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ।

“ਅਰਦਾਸ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਸੀਸੇ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ’ਤੇ ਪਰਖਣਾ ਹੈ।”^੨ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਕੁਝ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਮੁਖਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ

ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਭਗਵਾਨ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨੁ ॥

ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੮੧)

ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਆਪਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ, ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਭੋਲੇਪਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ 'ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੀੜ ਬਣੇ, ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਵੇਲੇ, ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ, ਲੋੜ ਥੁੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ। 'ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ' ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ ਤਿਸੁ ਕਹੀਐ ਸਾਬਾਸਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੪੭੪)

ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਜਨਮ, ਵਿਆਹ, ਮ੍ਰਿਤੂ, ਸਫਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਮੁੱਖ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। “ਕਈ ਵਾਰ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਪ੍ਰਣ ਅਲੰਘ ਹੈ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਬਲ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਹੈ।”^੮ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਘੋਰ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਿਆ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਨਾਮ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ੧੦੧ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ’ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋਲੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਜਿਤੜੇ ਫਲ ਮਨਿ ਬਾਛੀਅਹਿ ਤਿਤੜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੫੨)

ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਹੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅੱਖਰੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਛੱਤ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜਦੀ। ਮਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦਸਤਕ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਿਹਾ ਹੈ:

ਖੁਦਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਦੁਆ ਜਬ ਦਿਲ ਸੇ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਲੇਕਿਨ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਰਦਾਸ ਵੇਲੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਮਨ ਦੀ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਮਿੰਨਤ ਹੈ, ਤਰਲਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਚਿਣਗ ਵੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਰਲਾ ਹੋਵੇ, ਮਿੰਨਤ ਹੋਵੇ। ਅਰਦਾਸ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਣ ਹੈ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੀ ਤਾਣ ਹੈ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਹੈ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲੋਂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਹਾਥੀ ਕੀ ਚੰਗਾਰ ਪੁਲ, ਪੀਛੇ ਪਹੁੰਚਤ ਤਾਹਿ।

ਚੀਟੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੁਨੀਅਤ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਤਿਯੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰਿ ਤੇ ਕਲਿਯੁਗ ਵਿਚ ਹੋਏ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਅਰਦਾਸ 'ਅਰਦਾਸ' ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਅਰਸ਼ ਤਕ ਜੋੜਦੀ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ ਭਾਵੇਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਰੂਹਾਨੀ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ! ਸਾਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਚੇਤਨ ਮਨ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਮਹੋਤਾਜ ਹੈ ਯੇਹ ਸਾਰਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਉਸ ਕਾ,
ਕਤਰੇ ਉਸਕੇ ਹੈ ਦਾਨਾ ਦਾਨਾ ਉਸ ਕਾ।
ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਮਾਗਨਾ ਨ ਆਯਾ ਤੁਝ ਕੋ,
ਜਾਰੀ ਹੈ ਹਰ ਵਕਤ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਉਸ ਕਾ।

ਬਿਨਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਰਟਨ ਲੂਥਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ 'ਤੇ ਇੰਝ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਛਾਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੱਚਾ ਰੋਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਅਸੀਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਦੋਸਤ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਹਰ ਵਕਤ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੁਰੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਅਰਦਾਸ ਮੁੱਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਹੈ? ਸਾਡੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਹੈ; ਕਦੋਂ ਦੇਣਾ ਹੈ; ਕਿਵੇਂ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੱਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹਨ।”^੯

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੭੬)

ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕੇ। ਦਾਤਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਨ। ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ:

ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੫੭)

ਰੂਹਾਨੀ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੰਗਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ।

ਸਭੇ ਥੋਕ ਪਰਾਪਤੇ ਜੇ ਆਵੈ ਇਕੁ ਹਥਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੪੪)

ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇੰਝ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤੇ, ਸਮੂਹ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿੰਘਣੀਆਂ, ਤਖ਼ਤਾਂ, ਬੁੰਗਿਆਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ, ਦੇਗ ਤੇਗ ਦੀ ਫਤਹ, ਬਿਰਦ ਕੀ ਪੈਜ, ਪੰਥ ਕੀ ਜੀਤ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਹੈ; ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦਾਨ (ਨਾਮ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ, ਭਰੋਸਾ ਦਾਨ) ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਮਤ ਉੱਚੀ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜਨ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਮੰਗਦੇ ਹੋਏ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਵੀ ਮੰਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਕੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੀ ਆਤਮਿਕ ਹਰ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਪਰੋਈ ਹੋਈ ਮਾਲਾ ਵਾਂਗ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਜਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਹਨ ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਸਦਕਾ ਅਜਿਹੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮਿਲੀ!

ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੇ ਹਵਾਲੇ

੧. ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸਰੂਪ, ਬੀਬੀ ਰਾਜਬੀਰ ਕੌਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਪ੍ਰੈਲ ੨੦੦੭.
੨. ਅਰਦਾਸ: ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸਰੂਪ, ਸ. ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਜੂਨ ੧੯੮੭.
੩. George David Stewart, as quoted in Steverson's book of Quotations, London 1934, p. 1583.
੪. ਅਰਦਾਸ ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ, ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਫਾ ੨੯੮.
੫. ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਸਫਾ ੯੪.
੬. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਡਾ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਅਰਦਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਸਫਾ ੧੮੧.
੭. ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਭੇਦ, ਸ. ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ, ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।
੮. ਅਰਦਾਸ: ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਅਰਦਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਤ੍ਰਿਕਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਸਫਾ ੧੩੬.
੯. ਅਰਦਾਸ ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਅਭਿਆਸ, ਸ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਫਾ ੧੩੮.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ

—ਸ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਢੱਡੇ*

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੨੫ ਅੱਸੂ ਸੰਮਤ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੬੬ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਦਇਆ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ-ਅਸਥਾਨ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਚੂਨਾ ਮੰਡੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਜੇ ਬਾਲ-ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਤਾਇਆਂ, ਚਾਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬੋਝ ਝੱਲਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਲਕ ਉੱਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਇਹੀ ਬਾਲਕ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਇਸ ਅੱਗੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਝੁਕ-ਝੁਕ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨਗੇ! ਪਰ ਵਡਿਆਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਾਨੀ ਜੋ ਬਾਸਰਕੇ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਾਸਰਕੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਆਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਹਮ ਰੁਲਤੇ ਫਿਰਤੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨ ਪੁਛਤਾ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਕੀਰੇ ਹਮ ਥਾਪੇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੬੭)

ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਸਰਕੇ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਘੁੰਛਣੀਆਂ ਵੇਚਣ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਬਾਸਰਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨਾਲ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਵੱਸ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਥੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘੁੰਛਣੀਆਂ

* ਪਿੰਡ ਢੱਡੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਮੋ: ੯੮੫੫੫-੨੨੫੨੬.

ਵੇਚਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਰਚਿਤ ‘ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ’ ਵਿਚ ਇਸ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸਾਕ ਨ ਜਾਤਾ, ਹਿਰਦੇ ਰਖਿਆ ਸੇਵਕੀ ਭਾਉ।

ਚਚਲਾਈ ਚੜ੍ਹਾਈ, ਨ ਖੇਡਣ ਹਸਣ ਕਾ ਚਾਉ।

ਪ੍ਰੀਤ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਕੀ ਰਖੀ।

ਬਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਰ ਨ ਦੇਖਣ ਅੱਖੀ।

ਬਰਸ ਅਠਾਈ ਸੇਵਕੀ ਕੀਤੀ ਸਹੁਰੇ ਨ ਜਾਤੇ।

ਸੰਤਾਨ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ— ਪਹਿਲੇ, ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ; ਦੂਸਰੇ, ਬਾਬਾ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ। ਆਪ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਕੌੜਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਬਚਨ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਬਾਰੇ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ’ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਬੜੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ:

ਦੇਖਿ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸ਼੍ਰੀਚੰਦ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ।

ਅੰਗਦ ਲੀਨੀ ਸੇਵ ਕਰਿ ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਨੰਨ॥

ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਅਧਿਕ ਹੈ ਕਹੀਏ ਕਾਹਿ ਬਨਾਇ॥

ਤੁਮਰੇ ਸਰ ਮੈਂ ਜੋ ਮਜਿਹ ਪਾਪੀ ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਇ॥੮੦॥

(ਰਾਸਿ ੨ ਅੰਸ ੧੫ ਸਫ਼ਾ ੧੭੦੧, ਜਿਲਦ ਪੰਜਵੀਂ)

ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵਾਚਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀ ਅਥਾਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਅਗਸਤ ੧੫੭੪ ਈ. ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ

ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਸਭ ਸੰਗਤ, ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫਰਮਾਨ ਹੈ:

ਸਭਿ ਸਿਖ ਬੰਧਪੁ ਪੁਤ ਭਾਈ ਰਾਮਦਾਸ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੯੨੩)

ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਝੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਥਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੀ ਕਿ “ਪੁਰਖਾ! ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਮਦਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਰੀਏ ਜੋ ਤਰਲੋਕੀ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਲ ਖੁਦਾਇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ 'ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸੰਤਾਲਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਦਿਚੈ ਪੂਰਬਿ ਦੇਵਣਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ।

ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਹਾਵੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ੧੫੭੪ ਈ. ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੀ ੫੦੦ ਵਿਘਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੁੰਗ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ੭੦੦ ਅਕਬਰੀ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦ ਕੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉਣੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ ਪੈ ਗਿਆ।

ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਵਸਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਕਰ ਲਈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ੫੨ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਮੰਗਵਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ੧੫੭੭ ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੁੱਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਕੋਲ ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਖੁਦਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰ ਰੱਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਸਦਕਾ ਇਥੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਪਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰ ਬਣ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰੋਣਕਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਮੁਹੰਮਦ ਲਤੀਫ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਸਾ ਧੁਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ

ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਛਕਣ ਦੇ ਰਾਹ ਟੁਰਨ ਲਈ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ”

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ੩੦ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ੨੨ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੮ ਵਾਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣਾ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੬੩੮ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਏ।



ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ) ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਬਠਿੰਡਾ) ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ) ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਉਪ ਦਫ਼ਤਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਮਿਤੀ ੧-੭-੦੯ ਤੋਂ ੩੦-੭-੦੯ ਤਕ ੧੦੦੧ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ।

ਗੁ: ਸ੍ਰੀ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ (ਕਪੂਰਥਲਾ) ਤੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਤੀ ੨੨-੭-੦੯ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ੨੦-੮-੦੯ ਨੂੰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ੬੩ ਅਤੇ ੫੪ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ।

ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬੰਦੀਛੋੜ ਦਿਵਸ

—ਸ. ਗੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ‘ਗੋਰਾ’

ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਲੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦਾ ਦੀਵਾਲੀ ਸਮੇਂ ਲੱਛਮੀ ਪੂਜਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਦੂਰ ਤਕ ਦਾ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ‘ਬੰਦੀਛੋੜ ਦਿਵਸ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖ-ਜਗਤ ਆਪਣੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਖੂਬ ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖ-ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਆਖਰ ਕੀ ਹਨ ਉਹ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਬੰਧ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਬਰਕਰਾਰ ਸਨ। ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਘੋੜੇ, ਸ਼ਸਤਰ, ਆਦਿ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖੁਦ ਵੀ ਜ਼ਾਲਮ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟਣ ਲਈ ਜੋਸ਼ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਧਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾ ਭੇਜ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਕੈਦ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਜਥੇ ਲੈ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵੱਲ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਦ ਤਕ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੈਦੀ ਪੜ ਰਾਜੇ ਵੀ ਛੱਡ

* ਮੈਂਬਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, (ਹਲਕਾ ਬਟਾਲਾ) ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਕਾਫੀ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗਾ ਉਹ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ੫੨ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚੋਲਾ ਸਿਲਵਾਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਕੁਦਰਤੀਂ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਹੀ ਦਿਨ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕੀਤੀ, ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਮਿਠਾਈਆਂ ਵੰਡ ਕੇ ਰੱਜ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ 'ਬੰਦੀਫੋੜ ਦਿਵਸ' ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਬੰਦੀਫੋੜ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਉਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ 'ਗੁਰਮਤੇ' ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ, ਵੈਸਾਖੀ ਜਾਂ 'ਬੰਦੀਫੋੜ ਦਿਵਸ' 'ਤੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਸੰਨ ੧੭੩੮ ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਵਜੋਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਮੰਨ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ 'ਬੰਦੀਫੋੜ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਉਣਾ ਤੈਅ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸੀ। ਉਧਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਦੀ ਚਾਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ-ਇਕੱਠ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੀ ਚਾਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੀ ਸੰਗਤ-ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਸਕੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਘੱਟ ਸੰਗਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਵੀ ਘੱਟ ਹੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੀ ਚਾਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਤੇ ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ ਦੀ ਘੱਟ ਰੋਣਕ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਟੈਕਸ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਮੱਤ ਨੂੰ ਕਬੂਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੌਤ ਕਬੂਲਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕੱਟ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ 'ਬੰਦੀਫੋੜ ਦਿਵਸ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਇਸ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ।

ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬਣੇ 'ਬੰਦੀਫੋੜ ਦਿਵਸ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫੈਲਾਉਣਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ‘ਬੰਦੀਛੋੜ ਦਿਵਸ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਭਾਰੀ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦੀਪਕ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁਭ-ਦਿਹਾੜੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਮਨਾਏ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਵਰਨਾ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀਵਾਲੀ ਮਨਾਈਏ, ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਏ ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਸਾਡੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਓਦੋਂ ਤਕ ਸਾਡੀ ਮਨਾਈ ਦੀਵਾਲੀ ਬੇਅਰਥ ਹੀ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਰੂਪਾਂ ‘ਚ ਕੀਤੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮਨਾਈ ਦੀਵਾਲੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਜਗੇ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਦੀਪਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਰੂਹਾਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਦੂਸਰੀ ਸੰਸਾਰਕ ਖੁਸ਼ੀ ਇਕ ਵਿਖਾਵਾ ਹੈ, ਭਰਮ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਤਸੱਲੀ ਹੈ। ■

ਯੂ.ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਪੁੜ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਯੂ.ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਪੁੜ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਗਿਆਨੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ‘ਤੁੜ’ ਵੱਲੋਂ ਭੋਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੱਲ ਰਹੇ ਯੂ.ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਪੁੜ ਵੱਲੋਂ ਮਿਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹਿਤ ੧-੬-੦੮ ਤੋਂ ੩੧-੭-੦੯ ਤਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਕਵੀਸ਼ਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਰਾਗੀ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ. ਸੁਖਮੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਦੀਆਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ‘ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ

—ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ*

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਦੇ ਗੁਣ ਵੀ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤਿ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਕ੍ਰਮਣ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲੋਕ-ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੀ ਬਣ ਗਏ।

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਇਕ ਆਮ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹੀ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਕਿਉਂ ਆਏ? ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੱਧ-ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਅਸਤ-ਵਿਅਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮੁੱਚਾ ਖਿੱਤਾ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੧੨ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਜੈ ਚੰਦ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਢਾਹ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨਿੱਘਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਕ੍ਰਮਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ। ਡਾ:ਛੰ:ਕੇ: ਅਡਕਰ “ਹਿੰਦੀ ਨਿਰਗੁਣ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਔਰ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਪਦਾਵਲੀ” ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੨੯੩ ਉੱਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਉਨ੍ਹਾਂ (ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ।”

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨਵੀਨ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ:

ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਵਰਤਕ ਸੰਤ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੰਤਾਂ

* # ੨੧੫, ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਕਲੋਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਂ-ਨਾਸ਼ ਦਾ ਤਾਂਡਵ-ਨਾਚ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਜੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤਕ ਹੀ ਆਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਫੇਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਤੁਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਤ੍ਰਾਸਦ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਬਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿ ਉਠੇ:

ਏਸੇ ਦੇਵ ਹੇਹਿ ਫੋਡਿਲੇ ਤੁਰਕੀ।

ਘਾਤਲੇ ਉਦਕੀ ਲੋਭਾਤਿਨਾ।

ਏਸੀ ਹੀ ਦੈਵਤੇ ਨਕੋ ਦਾਵੁੰ ਦੇਵਾ।

ਨਾਮਾ ਕੇਸ਼ਵਾ ਵਿਨਵਿਤਸੇ॥

(ਸਕਲ ਸੰਤਗਾਥਾ, ਅਭੰਗ ੧੬੬੭)

ਅਰਥਾਤ ਪੱਥਰ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਤੋੜਿਆ-ਫੋੜਿਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਨ ਆਏ। ਹੇ ਈਸ਼ਵਰ! ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਖੁਦ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੧੬੫ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖੋ:

ਸੁਲਤਾਨੁ ਪੂਛੈ ਸੁਨੁ ਬੇ ਨਾਮਾ॥ ਦੇਖਉ ਰਾਮ ਤੁਮਾਰੇ ਕਾਮਾ॥

ਨਾਮਾ ਸੁਲਤਾਨੇ ਬਾਧਿਲਾ॥ ਦੇਖਉ ਤੇਰਾ ਹਰਿ ਬੀਠੁਲਾ॥ਰਹਾਉ॥

ਬਿਸਮਿਲਿ ਗਉ ਦੇਹੁ ਜੀਵਾਇ॥ ਨਾਤਰੁ ਗਰਦਨਿ ਮਾਰਉ ਠਾਂਇ॥

ਬਾਦਿਸਾਹ ਐਸੀ ਕਿਉ ਹੋਇ॥ ਬਿਸਮਿਲਿ ਕੀਆ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ॥

ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਹੈ ਸੋਇ॥

ਜਾਤੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ, ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ-ਗਿਆਨ ਨੇ ਮਾਨਵ-ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਖੇਚਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਾਨਵ-ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਮਾਨਵ-ਧਰਮ ਜਿਸ ਦੀ ਆਧਾਰਸ਼ਿਲਾ ਸੱਚਾ ਆਚਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਧਯ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਇਆ। ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਆਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਵਜਾਗਰਣ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਡਾ. ਰਾਮਰਤਨ ਭਟਨਾਗਰ, “ਮੱਧਯੁਗੀਨ ਵੈਸਵਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਔਰ ਤੁਲਸੀਦਾਸ” ਦੇ ਪੰਨਾ ੪ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ੧੩੦੦ ਈ. ਤੋਂ ੧੬੦੦ ਈ. ਤਕ ਮੱਧਯੁਗੀਨ

ਨਵਜਾਗਰਣ ਦਾ ਚੱਕਰ ਬੜੀ ਤੀਬਰ ਗਤੀ ਨਾਲ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਜੋ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।”

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਆਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਗਏ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂ-ਸੰਤ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਏ ਹੋਣ, ਪਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਤੇ ਜਨਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਕੱਲੇ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਹੀ ਨ ਰਹਿ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ:

(ੳ) ਸ਼ਖਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ

(ਅ) ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਸ਼ਖਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ : ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਠ੍ਹਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਬੀਜ ਰਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਵਧੇ-ਫੁਲੇ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ। ਡਾ:ਛੰ:ਕੇ: ਅਡਕਰ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ-ਖੇਤਰ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥ ਧੋਣੇ ਪੈਂਦੇ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਂਡਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਹਿਤਾਂ 'ਤੇ ਕਟਾਖਸ਼ ਕੀਤਾ:

ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰੀ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਲੋਧੇ ਕਾ ਖੇਤੁ ਖਾਤੀ ਥੀ॥

ਲੈ ਕਰਿ ਠੇਗਾ ਟਗਰੀ ਤੋਰੀ ਲਾਂਗਤ ਲਾਂਗਤ ਜਾਤੀ ਥੀ॥

ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰਾ ਮਹਾਦੇਉ ਧਉਲੇ ਬਲਦ ਚੜਿਆ ਆਵਤੁ ਦੇਖਿਆ ਥਾ॥

ਮੋਦੀ ਕੇ ਘਰ ਖਾਣਾ ਪਾਕਾ ਵਾ ਕਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਥਾ॥

ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰਾ ਰਾਮਚੰਦੁ ਸੋ ਭੀ ਆਵਤੁ ਦੇਖਿਆ ਥਾ॥

ਰਾਵਨ ਸੇਤੀ ਸਰਬਰ ਹੋਈ ਘਰ ਕੀ ਜੋਇ ਗਵਾਈ ਥੀ॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੪)

ਆਪ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਨਿਰਵਾ ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਦੁਰਿ॥

ਜਲ ਕੀ ਮਾਛਲੀ ਚਰੈ ਖਜੁਰਿ॥

ਕਾਂਇ ਰੇ ਬਕਬਾਦੁ ਲਾਇਓ॥

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪੰਡਿਤੁ ਹੋਇ ਕੈ ਬੇਦੁ ਬਖਾਨੈ॥ ਮੂਰਖੁ ਨਾਮਦੇਉ ਰਾਮਹਿ ਜਾਨੈ॥ (ਪੰਨਾ ੭੧੮)

ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ:

ਏਕੈ ਪਾਥਰ ਕੀਜੈ ਭਾਉ॥

ਦੂਜੈ ਪਾਥਰ ਧਰੀਐ ਪਾਉ॥

ਜੇ ਓਹੁ ਦੇਉ ਤ ਓਹੁ ਭੀ ਦੇਵਾ॥

ਕਹਿ ਨਾਮਦੇਉ ਹਮ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ॥

(ਪੰਨਾ ੫੨੫)

ਤੁਰਕ ਸ਼ਾਸਕ ਵਰਗ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਚਾਹੇ ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਣ, ਚਾਹੇ ਪੰਡਤ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਕੀਤੀ:

ਹਿੰਦੂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤੁਰਕੂ ਕਾਣਾ॥

ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿਆਣਾ॥

ਹਿੰਦੂ ਪੂਜੈ ਦੇਹੁਰਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਮਸੀਤਿ॥

ਨਾਮੇ ਸੋਈ ਸੇਵਿਆ ਜਹ ਦੇਹੁਰਾ ਨ ਮਸੀਤਿ॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੫)

ਤਾਂ ਕਿ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਆਪ ਨੇ ਲੋਕ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਚ ਤੇ ਗਾ ਕੇ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਉੱਚੀਆਂ-ਸੁੱਚੀਆਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ:

ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਤਿਆਗੈ ਅੰਧਾ॥

ਪਰ ਨਾਰੀ ਸਿਉ ਘਾਲੈ ਧੰਧਾ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੫)

ਆਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ‘ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ’ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਜੋੜੀ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ:

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਛਲੇ ਸੰਤ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਬੂਲਿਆ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ, ਸਿਮਰਨ, ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਦੀ ਵਿਅਰਥਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ

ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਦਿਲਚਸਪ ਸਾਂਝਾਂ ਹਨ।

ਕਾਵਿ-ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ :

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਜੁਗਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਕਵੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਕ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਣੀਆਂ। ਇਹ ਜੁਗਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਵਾਸਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਮਰੂਪ ਹੋ ਨਿੱਬੜੀਆਂ।

ਬੀਠਲੁ :

‘ਬੀਠਲੁ’ ਪਦ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ‘ਵਿਤੁਲ’ ਦਾ ਤਦਭਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਇਕ ਉਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵੱਲੋਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਰੂਪ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਪੰਡਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵੈਸ਼ਨਵ ਅਤੇ ਸ਼ੈਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਸੁਮਿਸ਼ਰਨ ਹੈ। ਡਾ. ਆਰ.ਡੀ.ਰਾਨਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ, “God, which is really the name of Shiva, is here transferred to Vithala”.

(Mysticism in Maharashtra, Page 183)

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਬੀਠਲੁ’ ਸ਼ਬਦ, ‘ਵਿਸ਼ਤਲ’ ਜਾਂ ‘ਵਿਸਥਲ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਵਿ-ਪਰੇ ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ‘ਬੀਠਲੁ’ ਪਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀਹ ਵਾਰ ਉਪਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਵਾਰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ‘ਪ੍ਰਭੂ’ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਤ ਕੀਤੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ:

- ਮਿਲੁ ਮੇਰੇ ਬੀਠਲਾ ਲੈ ਬਾਹੜੀ ਵਲਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੯੨)
- ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਮੇਰੇ ਬੀਠਲਾ ਜਨੁ ਸਰਨਿ ਤੁਮਾਰੀ॥ (ਪੰਨਾ ੮੫੫)
- ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਭੀਤਿ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਤਉ ਦਇਆਰੁ ਬੀਠਲੋ ਪਾਇਓ॥ (ਪੰਨਾ ੬੨੪)

ਪੌਰਾਣਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ :

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਪੌਰਾਣਿਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਹ

ਵੇਰਵੇ ਪੌਰਾਣਕ ਨਾਇਕ/ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਹੈ:

ਗਨਿਕਾ, ਕੁਬਜਾ, ਅਜਾਮਲ, ਸੁਦਾਮਾ, ਉਗਰਸੈਨ (ਪੰਨਾ ੩੫੪)

ਸੀਆ, ਭਭੀਖਣ, (ਪੰਨਾ ੬੫੭)

ਕੈਰਉ, ਦੁਰਜੋਧਨ, ਲੰਕਾ, ਰਾਵਨ, ਦੁਰਬਾਸਾ (ਪੰਨਾ ੬੯੨)

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਗੋਪੀ, ਕੇਸਵਾ (ਪੰਨਾ ੬੯੩)

ਹਰਿਨਾਖਸ਼, ਅਜਾਮਲ, ਪੂਤਨਾ, ਦ੍ਰੋਪਦ, ਗੌਤਮ, ਕੰਸ, ਸ਼ਿਵ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ, ਮਹਾਂਦੇਵ, ਰਾਮਚੰਦ (ਪੰਨਾ ੮੭੪)

ਜਸਰਥ (ਦਸਰਥ), ਨੰਦ (ਪੰਨਾ ੯੭੯)

ਦੇਵਕੀ, ਦ੍ਰੋਪਦੀ, ਅੰਬਰੀਕ, ਹਰਨਾਖਸ਼ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੫)

ਧਰਮਰਾਇ, ਗੰਧਰਬ ਰਿਸ਼ੀ, ਅਰਜਨ (ਪੰਨਾ ੧੨੯੨)

ਪਿਛਲੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਕਬੂਲਿਆ ਅਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਯਥਾ-ਯੁਕਤ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ।

ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ :

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ: ਦੇਵਾ, ਤਾਰੀਲੈ, ਬੇਧੀਅਲੇ, ਪਾਹਨ, ਨਉ, ਦੇਵਲ, ਅੰਧਲੇ, ਛੰਦੇ, ਛਾਣਿ, ਛਾਇਲੇ, ਛੀਪਾ ਆਦਿ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਅਤੇ ਕ੍ਰਤਿਤਵ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਹਿਜ ਮਾਰਗ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪੂਰਨੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਪਿਛਲੇਰੇ ਕਵੀਆਂ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਬਣੇ। ਉਹ ਨਿੱਘਰ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਦਾਚਾਰਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਨਵੇਂ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਅਗ੍ਰਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਉਹ ਨਵੀਂ ਚੇਤਨਾ, ਨਵ-ਜਾਗ੍ਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਵਰਤਕ ਸਨ ਜਿਹੜੀ ਚੇਤਨਾ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਕਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ-ਭਾਈ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ

-ਪ੍ਰੋ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੌਂਗਰ*

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਹਰ ਪੰਨਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸਿੰਘਾਂ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ, ਸਿਦਕੀਆਂ, ਮਰਜੀਵਤਿਆਂ, ਧਰਮ-ਰੱਖਿਅਕਾਂ, ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ, ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਿਆਂ, ਮਹਾਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ, ਸ਼ਹੀਦ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਤੇ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ, ਅਨਧਰਮ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਅਲੌਕਿਕ, ਅਸਚਰਜ, ਹੈਰਾਨੀਕੁੰਨ ਅਤੇ ਬੇਜੋੜ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰ ਕੇ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਹਿਣ ਹੀ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ, ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਫਲਸਫਾ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣ ਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਵੈਮਾਣ ਗੁਆ ਚੁੱਕੀ ਹਿੰਦਵਾਇਣ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈਅ ਕੱਢ ਕੇ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਤਿਆਗੀ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ, ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰਤ ਵਾਲਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਧਰਮੀ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਇਆ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ:

- ਪਹਿਲਾ ਮਰਣ ਕਬੂਲਿ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ॥

ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੨)

- ਸਤਿਗੁਰ ਆਗੈ ਸੀਸੁ ਭੇਟ ਦੇਉ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਭਾਵੈ॥

ਆਪੇ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ਨਾਨਕ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੧੪)

ਦੌਰਾ ਖ਼ੈਬਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਸਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ੭੧੨ ਈ. ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜਿੱਤ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਨੱਕੀਂ ਚੜੇ ਚਬਾ ਦਿੱਤੇ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਸਾਕਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ’ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ, ਮਰਯਾਦਾ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਰਵਾਇਤਾਂ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਬਾਰੇ

* ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਮੋ: ੯੯੧੫੮-੦੫੧੦੦.

ਸ਼ੀਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਕੇ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਕਰੂਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਰਾਹੀਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ (British Crown) ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਈਸਾਈਕਰਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਸਲਾਮੀਕਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰਾਜ-ਸ਼ਕਤੀ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਥੇ ਪਾਦਰੀਆਂ, ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ-ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਦੌਰ ਅਰੰਭ ਕੇ ਈਸਾਈਅਤ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਯਤਨ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜੇ ਆਪਣੀ ਐਸ਼ੇ-ਇਸ਼ਰਤ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ-ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ੧੮੩੯ ਈ. ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ੧੮੦੯ ਈ. ਦੀ ਸੰਧੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ੨੯ ਮਾਰਚ ੧੮੪੯ ਈ. ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਅਤੇ ਗ਼ਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਹਾਰ ਗਈਆਂ ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਨੇ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦੇ ਉਹ ਜ਼ੋਹਰ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ: “ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ, ਵਾਂਗ ਨਿੰਬੂਆਂ ਲਹੂ ਨਿਚੋੜ ਸੁੱਟੇ”। ਉਧਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ, ਦੀਵਾਨ ਮੂਲ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਯਤਨ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲਾ, ਦੀਵਾਨ ਮੂਲ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੌਰੰਗਾਬਾਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੱਖੋਂ ਅਤਿ ਦਾ ਬੇਈਮਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ

ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਕੇ ਪੱਕਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਹਿਤ, ਜੋ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਤਵ, ਗ਼ੈਰਤ, ਅਣਖ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਚਿਣਗ ਦੇ ਸੋਮੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਨ, ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਠੋਕੇ ਮਹੰਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ਸੋਮੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਭਚਾਰ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਅੰਡੇ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅਣਖੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਲਸਰੂਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਅਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਹਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਅਰੰਭੀ ਗਈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਹਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੋਰਚੇ ਲਾਏ ਗਏ। ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਚਰਨ ਛੂਹੇ ਪਰੰਤੂ ਢੇਰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਤਰਾਨ ਉੱਤੇ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ੧੯੨੦-੨੫ ਈ. ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਸਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲ ਕੇ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਥਾਨ ਕਿੰਨਾ ਉੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਨ-ਮਰਯਾਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ॥

ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੧੨)

ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਇੰਨਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਡਾਂਗਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਡਾਂਗਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੀ ਵਧਦੇ ਸਨ, ਕੋਈ ਪਿੱਛੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਧਰਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਿਰਦਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ:

ਆਗਾਹਾ ਕੂ ਤ੍ਰਾਪਿ ਪਿਛਾ ਫੇਰਿ ਨ ਮੁਹਡੜਾ॥

ਨਾਨਕ ਸਿਝਿ ਇਵੇਹਾ ਵਾਰ ਬਹੁਤਿ ਨ ਹੋਵੀ ਜਨਮੜਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੯੬)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦਸ ਮੋਰਚੇ ਲਾਏ ਗਏ। (੧) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੇਰ (ਸਿਆਲਕੋਟ), (੨) ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੧੨-੧੦-੧੯੨੦ ਈ., (੩) ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ੧੨-੧੦-੧੯੨੦ ਈ., (੪) ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਰਨਤਾਰਨ (੨੬-੧-੧੯੨੧ ਈ.) ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘ ਅਲਾਦੀਨਪੁਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਵਸਾਊ ਕੋਟ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ (ਸੁਤੰਤਰਤਾ) ਲਹਿਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਨ। (੫) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ੫-੨-੧੯੨੧ ਈ., (੬) ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਕਾ ੨੦-੨੧ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੧ ਈ.। ਇਸ ਵਿਚ ੯੬ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸਨ। (੭) ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ੧੯-੧-੧੯੨੨ ਈ. (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ), (੮) ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ, (੯) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ੧੮-੨-੧੯੨੩ ਈ., (੧੦) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ੨੧-੧੨-੧੯੨੨ ਈ. ਨੂੰ ਮਹੰਤ ਬੇਅੰਤ ਦਾਸ ਪਾਸੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਿੰਡ ਮੀਏਂ ਕੇ ਮੌੜ ਤਹਿਸੀਲ ਚਾਣੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ- ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਤਕਰੀਬਨ ੨੨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਵਿੱਥ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਅਤਿ ਦਾ ਵਿਭਚਾਰੀ, ਅਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਤੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਕੁਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ।

੨੦ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੧ ਈ. ਨੂੰ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਕੇ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਦਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਦਫੈਲੀਆਂ ਤੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ੨੩ ਅਗਸਤ ੧੯੨੧ ਈ. ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਸ. ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮਹੰਤ ਨੇ ਫਰਵਰੀ ੧੯੨੨ ਈ. ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ੧੨੦ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਅਤੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਲੱਗਾ। ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਜ਼ੁਰਮ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਫੇਰ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾਉਣ ਲੱਗਾ।

੮ ਅਗਸਤ ੧੯੨੨ ਈ. ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਬਾਲਣ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਮਹੰਤ ਦੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪੁਲਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮਿਸਟਰ ਜੈਨਕਿਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇ-ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ੫੦-੫੦ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ੫-੫ ਸਿੰਘ ਰੋਜ਼ ਬਾਲਣ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਫੜ ਕੇ ਦੂਰ ਛੱਡ ਆਉਂਦੀ। ੨੨ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਧੜਾਧੜ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ੨੬ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਬਾਲਣ ਲੈਣ ਗਏ ੩੬ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਤਰਤਾ ਹੋਈ। ੯ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਬਬਾਲ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕੋਈ ਜਥਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਵੱਲ ਨਾ ਚੱਲੇ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ੨੭-੨੮ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਰੋਜ਼ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਘਸੀਟਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੁੰਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸਿੰਘ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਪਰੰਤੂ ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਮਾਰਚ ਕਰਦੇ ਤੇ ਬੀ.ਟੀ. ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਫਿਰ ਉਹੀ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਦੀ। ਪਰੰਤੂ ਸਿੰਘ 'ਸਤਿਨਾਮੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੀਕ ਜੂਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ੧੬ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੨ ਈ. ਤਕ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਖਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੰਥ ਕੇ ਵਿਚ ਵਿਚੋਲਾ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘਾਂ-ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਰਿਆ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲਈ।

ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਅਨੁਸਾਰ ੧੪ ਕੱਤਕ ਸੰਮਤ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੪੫੪ ਈ. ਨੂੰ ਇਸੇ ਮੋਰਚੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰਿਆ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦੇ ਫੱਟੜ-ਜ਼ਖਮੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਅਟਕ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜਲ-ਪਾਣੀ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਗੱਡੀ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਬੁਲੰਦ ਨਾਹਰਾ “ਸਿਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਾਏ, ਮੇਰਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨਾ ਜਾਏ” ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਅਡੋਲ ਸੀ। ਉਪਰੰਤ ਰੇਲ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਸੀਸ ਟਿਕਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਏ, ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲੰਘ ਗਈ ਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੱਡੀ

ਰੋਕਣੀ ਪਈ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਇਉਂ ਅਰਪਣ ਕਰ ਕੇ ਭੁੱਖੇ-ਭਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਸਿਧੀ ਲਈ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਜੂਲੇ ਹੇਠ ਹੀ ਚੱਲਣਾ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਦੁੱਗਲ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕਰਾਮਾਤ’ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭੱਜੀ ਆਉਂਦੀ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਥੰਮ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।

ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਨਿਰਾ ਕਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ,
ਫੜ੍ਹਾਂ ਫੋਕੀਆਂ ਖਾਲਸੇ ਮਾਰਦੇ ਨਹੀਂ।
ਪੁੱਤਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਵੀਰ ਹਾਂ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ,
ਲੱਥੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਵੀ ਤੇਗੋਂ ਹਾਰਦੇ ਨਹੀਂ।
ਰੁਲ ਰੇਤ ਅੰਦਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਭਾਵੇਂ,
ਕਣੀ ਇਕ ਵੀ ਹੀਰੇ ਦੀ ਦਮਕਦੀ ਰਹੂ।
ਜਦ ਤਕ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੋਵੇਂ ਕਾਇਮ 'ਸੀਤਲ',
ਸ਼ਾਨ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਦਾ ਚਮਕਦੀ ਰਹੂ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਪਿੱਠੂ ਮਹੰਤ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੰਥਕ ਮਰਯਾਦਾ ਬਹਾਲ ਕਰਾਉਣ ਹਿਤ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਨਿਹੱਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਤੇ ਮਹੰਤ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਬੀ.ਟੀ. ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਅਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਨਾਲ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹੋਏ ਭੁੱਖੇ-ਭਾਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਉਣ ਹਿਤ ਰੇਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਭੁੱਖੇ-ਤਿਹਾਏ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ, ਭਾਈ ਘਨ੍ਹੱਈਆ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਬਿਨਾਂ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕੀਤੀ ਜਲ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਬਾਬਾ ਮੋਤੀ ਰਾਮ ਮਹਿਰਾ ਵੱਲੋਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਠੰਢੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ ਕੈਦ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਦੁੱਧ-ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ

ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਪਰਸ਼ਾਦੇ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਕੜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਕੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ‘ਬਾਬਾਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆ ਪੁਤ ਸਪੁਤ ਕਰੇਨਿ’ ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹੋ ਨਿੱਬੜੇ। ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਭਰਪੂਰ ਮਾਣ ਅਤੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤਥਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੂਲੇ ਮਰਜੀਵੜੇ ਸਿੰਘਾਂ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਧਰਮ, ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਹਿਤ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਨਿਵੇਕਲੇ, ਅਜੋੜ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਪੰਨੇ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ/ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬਣਦਾ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਰ-ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ, ਵਿਤਕਰਾ, ਜਬਰ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬੇਲੋੜੀ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਧੱਕਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਵਿਖਾਏ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ, ਨੇਕੀ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹੀ ਸਾਬਤ-ਕਦਮੀ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਸਿਦਕਦਿਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਾਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਾਂਮੱਤੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਏ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਉੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਰਾਜ-ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਨੇ ਖੁਦ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ-ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਿੱਤ ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਤਾਰ ਘੱਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਾਰਦਿਕ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਜਿੱਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ੮੦% ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਹਿਸਾਬ ਜੁਰਮਾਨੇ ਭਰੇ ਅਤੇ ਕੁਰਕੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ,

ਪਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ ਸਗੋਂ ਅਗਰਸਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜਿਆ। ਰਾਜਸੱਤਾ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸਮੇਂ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ, ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਬੇਪਤੀ ਹੋਈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ! ਇਹ ਜ਼ਖ਼ਮ ਲਗਾਤਾਰ ਰਿਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ੧੯੮੪ ਈ. ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ੧੫ ਸਾਲ ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਅਧੀਨ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦੀ ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਹੋਲੀ ਖੇਡੀ ਗਈ, ਉਸ ਨਾਲ ਇਹ ਜ਼ਖ਼ਮ ਮੁੜ ਹਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ-ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਂਤੜੇ ਅਪਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਮਹੰਤਾਂ, ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ, ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਇਕ ਵਰਗ ਵੱਲੋਂ ਕਈ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਫਸਲਫੇ, ਸਿਧਾਂਤ, ਮਰਯਾਦਾ, ਇਤਿਹਾਸ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਬਾਰੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਅਤੇ ਭੰਬਲਭੁਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਰੂਪ ਅਤੇ ਹਾਸੇਹੀਣੇ ਚਿਤਰ ਕੇ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਧਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਦਾਰਥਵਾਦ, ਥੋੜ੍ਹਚਿਰੀ ਲੰਗੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਬਣਾਉਟੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਨੰਗੇਜਵਾਦ, ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਲੱਗ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੇਕਾਂ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਵਾਧਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਦਰਿਆ ਚਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੁਆਨੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਅਤੇ ਬਲਹੀਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਭ ਕੁਝ ਡੂੰਘੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜੰਗਜੂ ਫੌਜ ਦੇ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਘਿਰੇ ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਘਿਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ-ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਰੇਲ-ਗੱਡੀ ਹੇਠ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਪਕੇਰਾ ਅਤੇ ਉਚੇਰਾ ਕੀਤਾ, ਉਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਕਫਨ ਵਿਚ ਕਿੱਲ ਠੋਕਦਿਆਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਪਰੰਤੂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਜਾਗਾਂਗੇ? ਅਵੇਸਲਣੇਪਣ ਨੂੰ ਛੱਡਾਂਗੇ? ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਜੱਗ ਹੋਵਾਂਗੇ? ਆਪਣੀ ਨੌਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਾਂਗੇ? ਆਪਣੇ ਨਿਆਰੇ ਸਰੂਪ, ਸ਼ਕਤੀ, ਹਸਤੀ, ਧਾਰਮਿਕਤਾ, ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਕਰਾਂਗੇ? ਜਾਂ ਫਿਰ ‘ਚੁਰਾਸੀ’ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਸੋਪੋਟਾਮੀਆਂ ਅਤੇ

ਬੇਬੇਲੋਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਸਫੇ-ਹਸਤੀ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਓ! ਮਿਲ-ਬੈਠ ਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰੀਏ। ਪੰਥਕ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰਲੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪਛਾਣੀਏ ਅਤੇ ਪਛਾੜੀਏ। ਬਾਹਰਲਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸਗੋਂ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਜਬਰ, ਜੁਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਤਾ ਦਾ ਦੌਰ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਜੇਤੂ ਹੋ ਕੇ ਕੁਠਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਲੰਘੇ ਸੋਨੇ ਵਾਂਗੂ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਜਬਰ-ਜੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਉਂ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ:

ਮਨੂੰ ਅਸਾਡੀ ਦਾਤਰੀ, ਅਸੀਂ ਮਨੂੰ ਦੇ ਸੋਏ॥

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੂੰ ਵੱਢਦਾ, ਅਸੀਂ ਦੁਣ ਸਵਾਏ ਹੋਏ॥

ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਅਗਲੀ ਚੁਣੌਤੀ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਹਿਤ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਸਾਡਾ ਸ਼ਾਨਾਂਮੱਤਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹੱਲ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਗਏ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੁਪਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ, ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ੧੯੮੨ ਈ. ਵਿਚ ਖੁੱਸੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮੁੜ ੧੫ ਅਗਸਤ ੧੯੪੭ ਈ. ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ:

“ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ ਜੋ ਮੌਤ ਹੈ ਵੋਹ ਕੌਮ ਕੀ ਹਯਾਤ ਹੈ।

ਹਯਾਤ ਤੋ ਹਯਾਤ ਹੈ ਵੋਹ ਮੌਤ ਭੀ ਹਯਾਤ ਹੈ।”

ਗੁ: ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁੰਡਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਉੱਦਮ ਉਪਰਾਲੇ ਸਦਕਾ ਹਰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਕੜੀ ਵਜੋਂ ਭਾਦਰੋਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਸਮੇਂ ਮਿਤੀ ੧੬-੮-੨੦੦੯ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ੩੪ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ

—ਪ੍ਰੋ. ਨਵ ਸੰਗੀਤ ਸਿੰਘ*

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ (ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ; ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਬਠਿੰਡਾ) ਅਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅਬਚਲ ਨਗਰ, (ਨਾਂਦੇੜ) ਵਿੱਚੋਂ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਤਖ਼ਤ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ (੧੬੬੬-੧੭੦੮ ਈ.) ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਛੀਵਾੜਾ, ਦੀਨਾ ਕਾਂਗੜ, ਮੁਕਤਸਰ, ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ੧੭੦੫ ਈ. ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਡੱਲੇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਆ ਬਿਰਾਜੇ। ਇਥੇ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਉੱਚੀ ਥੇੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕਮਰਕੱਸਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਤਖ਼ਤ' ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਦੀ ਸਨਦ ਵਜੋਂ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮੋਹਰ ਵੀ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤੂ ਵਜੋਂ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਗਰੀ ਬਠਿੰਡਾ ਰਾਮਾ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਤੋਂ ੨੮ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਅਤੇ ਰਾਮਾ ਤੋਂ ੧੩ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਸਬੇ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਠਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ ੨੦੦੬ ਈ. ਵਿਚ ਤਤਕਾਲਿਕ ਕੇਂਦਰੀ ਰੇਲਵੇ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਨਿਕਟ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤਖ਼ਤ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਦੁਸ਼ਟ-ਦਮਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ

* ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ ਕਾਲਜ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ-੧੫੧੩੦੨ (ਬਠਿੰਡਾ)।

ਸੰਮਲਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। ‘ਨਵੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਕਾਵਿਮਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ:

ਅਬ ਦਰਬਾਰ ਦਮਦਮਾ ਜਹਾਂ। ਤੰਬੂ ਲਗਵਾ ਕੈ ਗੁਰ ਤਹਾਂ।
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੋ ਲਿਖਨ ਬਠੈ ਕੈ। ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਕਾ ਧਿਆਨ ਧਰੈ ਕੈ।
ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੂ ਉਚਾਰੀ ਜੈਸੇ। ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੈਸੇ।
ਬੀੜ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥੈ ਜੇਹੀ। ਕਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰ ਤਿਆਰ ਉਜੇਹੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ/ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲਿਖਣਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ‘ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ’ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਚੀ ਹੋਈ ਸਿਆਹੀ ਅਤੇ ਕਲਮਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੇ ਇਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸੀ’ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ‘ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ’ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹਮਾਰੀ ਕਾਸੀ। ਪੜ ਹੈਂ ਇਹਾਂ ਢੋਰ ਮਤਿਰਾਸੀ।
ਲੇਖਕ ਗੁਨੀ ਕਵਿੰਦ ਗਿਆਨੀ। ਬੁਧਿ ਸਿੰਧੂ ਹੈ ਹੈ ਇਤ ਆਨੀ।
ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਰਨ ਕਲਮ ਗਢ, ਦੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹਮ ਡਾਰ।

ਸਿਖ ਸਖਾ ਇਤ ਪੜੈਗੇ, ਹਮਰੋ ਕਈ ਹਜਾਰ। (ਅਧਿਆਇ ੨੩)

ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਛਪੀ ੨੪ ਅਗਸਤ ੧੯੦੩ ਈ. ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਵੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

“ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਾਬਲ ਤੈਜੀਮ ਵ ਤਕਰੀਮ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।... ਯਹ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਬਨਾਇਆ ਗਿਆ ਥਾ ਯਹਾਂ ਸੰਮਤ ੧੭੬੨ ਮੇਂ ਵਾਹਿਦ ਸਰਦਾਰ ਡਲਾ ਰਈਸ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ੯ ਮਾਹ ਤਕ ਕਿਆਮ ਫਰਮਾਇਆ ਥਾ। ਔਰ ਉਸ ਵਕਤ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਕਰ ਤਹਿਰੀਰ ਫਰਮਾਇਆ। ਜਿਸ ਤਲਾਬ ਪਰ ਕਲਮ ਬਨਾਈ ਥੀ ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਲਿਖਣਸਰ ਹੈ। ਔਰ ਅਬ ਭੀ ਜਹਾਂ ਕੇ ਬਹਿਜ ਬੁੰਗੋਂ ਕੇ ਮਹੰਤ ਖੁਸ਼ਨਵੀਸ ਹੈਂ। ਜੋ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਤਹਿਰੀਰ ਕਾ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਜਹਾਂ ਕਾ ਲਿਖਾ ਹੂਆ ਯਾ ਮੁਜਮਾ ਕੀਆ ਹੂਆ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੂਸਰੀ ਜਗਹੋਂ ਮੇਂ ਮੁਸਤਨਿਦ ਖਿਆਲ ਕੀਆ ਜਾਤਾ ਹੈ।” (ਪੰਨਾ ੬੪)

ਡਾ. ਟਰੰਪ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ੧੭੦੬ ਈ. ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਕਰੀਬ ਇਕ ਲੱਖ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਰੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨੯ ਜਨਵਰੀ ੨੦੦੬ ਈ. ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚੌਧਰੀ ਡੱਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਣ ਤੋੜਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਯੋਧੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਡੱਲੇ ਦੇ ਯੋਧੇ ਅਣਿਆਈ ਮੌਤ ਮਰਨ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਪਰਖ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਸਿੱਖ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਪਿਉ-ਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਡੱਲੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ (ਦੋ ਦਸਤਾਰਾਂ—ਇਕ ਵੱਡੀ, ਇਕ ਛੋਟੀ; ਤੇਗਾ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਵੱਡਾ ਚੋਲਾ, ਛੋਟਾ ਚੋਲਾ, ਬਾਜ਼ ਦੀ ਡੋਰ, ਰੇਬ ਪਜ਼ਾਮਾ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦਾ ਰੇਬ ਪਜ਼ਾਮਾ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੌਧਰੀ ਡੱਲੇ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵੱਲੋਂ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਵਸਤਾਂ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੇਲੇ (ਸਵੇਰੇ ੭/੮ ਵਜੇ; ਰਾਤ ੮/੯ ਵਜੇ ਗਰਮੀਆਂ/ਸਰਦੀਆਂ) ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ): ਬੰਦੂਕ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ); ਸ਼ੀਸ਼ਾ (ਇਸ ਉੱਤੇ 'ਅਬਰੇ ਰਹਿਮਤ ਬਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ' ਉਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ), ਤੇਗਾ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਰ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ (ਇਹ ਮੋਹਰ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਅਜਿਹਾ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਚੇਤਰ ਸੂਦੀ ਦੂਜ ਸੰਮਤ ੧੮੭੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਅਜੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ; ਇਸ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਹਨ: ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਜੀ) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ।

ਇਸੇ ਹੀ ਪਾਵਨ ਅਤੇ ਪੁਨੀਤ ਭੂਮੀ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਮਹਿਲ (ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ) ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਕੱਤ੍ਰਿਤ ਖਾਲਸਾ ਸੰਗਤ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ:

ਇਨ ਪੁਤਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ, ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਤ ਚਾਰ।

ਚਾਰ ਮੂਏ ਤੋ ਕਿਆ ਹੂਆ, ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ।

ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਅੰਜਕਲੂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਪਾਵਨ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵਿਖੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ: ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ: ਇਹ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਆ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲਿਖਣਸਰ ਸਾਹਿਬ : ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ’ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਜੋਂ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੰਡਸਰ ਸਾਹਿਬ : ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ’ਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਜੰਡ ਨਾਲ ਘੋੜਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਡਸਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ-ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ : ਇਹ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ। ਇਮਾਰਤ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਹਾਲ ਬਹੁਤ ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਫੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪਰਤਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਸਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਵੀਂ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ: ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਗੁਰੂਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਹੱਲਸਰ ਸਾਹਿਬ : ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਤਲਵੰਡੀ-ਬਠਿੰਡਾ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਡੇਢ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਖੇਡਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਸਾਲ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਮਹੱਲਸਰ ਵਿਖੇ ਮਹੱਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬੁਰਜ, ਭੋਰਾ ਅਤੇ ਖੂਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ' ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਚ-ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਕਾਲਜ ੧੩ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੬੪ ਈ. ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ ਕਾਲਜ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿਚ ਸੰਤ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ। ੨੦ ਦਸੰਬਰ ੧੯੯੫ ਈ. ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਈ ੨੦੦੧ ਈ. ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਸ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਕਾਲਜ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਹਰਬੰਤ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ, ਕੀਰਤਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਦੇ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਐਮ.ਏ. (ਗੁਰਮਤਿ) ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਕਾਸ਼ੀ ਕੈਂਪਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਕੂਲ ਆਫ ਬਿਜ਼ਨਸ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਅਤੇ ਯਾਦਵਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਆਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੧ ਜੂਨ ੧੯੯੭ ਈ. ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਇਥੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜਿਜ਼ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਥੇ ਪੋਲੀਟੈਕਨਿਕ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਅਤੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਾਂ ਵਰਣਨਯੋਗ

ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਬਲਿਕ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੀਨੀ.ਸੈ. ਸਕੂਲ, ਟੈਗੋਰ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਸੇਂਟ ਸੋਲਜਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ੫੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਿੱਕੇ-ਵੱਡੇ ਹੋਰ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ‘ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ’ ਹੋਣ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਰੀਬ ੩੦੦ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਬੰਜਰ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਜੋ ਵਰਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਰ ਨਿਰੰਤਰ ਪੂਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮੂਹ ਇਲਾਕਾ ਨਿਵਾਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ, ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਿੱਖ, ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਪੁਰਬ ’ਤੇ ਇਸ ਧਰਮੰਗ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪਾਪ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਵੇ ਜੀ!

-ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ‘ਨਿਰਮਲ’*

ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਮਾਇਆ ਪਈ ਦੂਣੋਂ ਦੂਨ ਜੀ,
ਇਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦੇ ਪਏ ਬੜੇ ਖੂਨ ਜੀ,
ਬਿਨਾਂ ਦੰਦਾਂ ਜੱਗ ਨੂੰ ਇਹ ਪਈ ਖਾਵੇ ਜੀ।
ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਪਾਪ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਵੇ ਜੀ!
ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਲੜ ਪੈਂਦੇ ਸੱਕੇ ਭਾਈ ਨੇ,
ਜਾਂਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਈ ਨੇ,
ਇਕ ਰੋਏ, ਦੂਜਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਵੇ ਜੀ!
ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪਾਪ...
ਚਾਲ ਅੱਜ ਹੋਈ ਉਲਟੀ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ,
ਪਹਿਰੂ ਚੋਰੀ, ਕਰਦੇ ਪਏ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ,
ਵਾੜ ਹੀ ਖੇਤ ਤਾਈਂ ਵੇਖੋ ਖਾਵੇ ਜੀ!
ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪਾਪ...
ਮਾਇਆ ਸਦਾ ਰਹਿਣੀ ਨਾ ਰਹਿਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ,
ਦਿਲ ਵਿਚ ਰੱਖ ਸੰਗਤੋਂ ਯਕੀਨ ਹੈ,
ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤ ਦੀ ਸਮਝ ਆਵੇ ਜੀ!
ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪਾਪ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਵੇ ਜੀ!

* ਪਿੰਡ ਮੀਰਾਂਪੁਰ ਮੋਦੀ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਲ, ਡਾਕ: ਹਦਾਇਤਪੁਰ ਚੂਹੜਵਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਿਜਨੌਰ (ਯੂ.ਪੀ.)

ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣੀਏ!

-ਸ. ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਗੰਡੀਵਿੰਡ*

ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ-ਪੰਥ’ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਰੂਪ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਿਆਈ ਸੌਂਪੀ।

(ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ)

ਅੱਜ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰ-ਘਰ ਤਕ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ-ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ, ਸੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਤੇ ਕਰਵਾਉਣ। ਆਤਮਿਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਕੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਵਧ ਰਹੇ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਤਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਈਆਂ-ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ, ਪਿਆਰ/ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੜ ਉਸ ‘ਗਾਡੀਰਾਹ’ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ’ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉੱਪਰ ਚੱਲਣਾ ਦੱਸਣਾ ਭਾਵ ਖੁਦ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ। ਹੇ ਭਾਈ! ਸੁਣ:

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, (ਜੋ ਇਥੋਂ ਦਾ ਇਕ ਉੱਘਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਾਫੀ ਖਾਤਰਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ) “ਭਾਈ ਡੱਲਿਆ! ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਕਾਫੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਭਾਈ! ਮੰਗ ਲੈ।” ਡੱਲੇ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰੂ ਜੀ! ਇੰਨੇ ਤੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇੰਝ ਕਰਨਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਰਲੋਕ ਗਮਨ ਕਰਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ ਬਖਸ਼ ਦੇਣੀ, ਬਸ ਇਹੀ ਬਚਨ ਦਿਓ।” ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਭਾਈ ਡੱਲਿਆ, ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਿਆਮਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ ਮਿਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।” ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਨੇ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ

* ਗ੍ਰੰਥੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ, ਠੱਠਾ (ਤਰਨਤਾਰਨ) ਮੋ: ੯੮੧੫੪-੪੩੨੮੫

ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਓ! ਮੈਥੋਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ, ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋ ਵੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਹੋ, ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਵੋ....।” ਜਦੋਂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ (ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ) ਵਿਚ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਗੁਆ ਕੇ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੰਘ ਸਜ ਜਾਵੇ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਉਮਡ ਆਏ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸੀਸ ਟਿਕਾ ਕੇ, ਬੜੇ ਪਿਆਰ, ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਓ! ਸੇਵਕ ਦਾ ਸੀਸ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਕਰੋ ਰਹਿਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼, ਛਕਾ ਕੇ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਤੇ ਕਰ ਦੇਵੋ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਰਜ਼, ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਭਾਈ ਡੱਲਾ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਡੱਲਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ (ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਦੀ ਦਾਤ ਲੈਣੀ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ, ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕੀਏ ਕਿ ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ:

ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੋਜਦੇ ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ॥

ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ ਸਚਾ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੯੧੮)

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ੨੧ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੬੯੯ ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ (ਅਨੰਦਪੁਰ) ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਨੋਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੱਤੀ ਭਾਵ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਜ ਚੁਕੇ ਸਿੰਘਾਂ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਖਾਲਸਾ ਜੀਓ! ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਵੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਤੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣ ਸਕਾਂ।” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ “ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ” ਬਣੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਹਰ ਸਿੱਖ, ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਪ੍ਰਥਮ ਰਹਤ ਯਹ ਜਾਨ ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕੇ।

ਸੋ ਹੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਰ ਨ ਪਾਹੁਲ ਜੋ ਲਏ॥੬॥

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ)

ਕਿਤੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਮ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬੰਧਨਾਂ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਅਸੀਂ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ (?) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਉਰਾ ਬਿਖਿਆ ਮੀਠੀ॥ ਸਾਕਤ ਕੀ ਬਿਧਿ ਨੈਨਹੁ ਡੀਠੀ॥

ਕੁਤਿ ਕਪਟਿ ਅਹੰਕਾਰਿ ਰੀਝਾਨਾ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਜਨੁ ਬਿਛੁਆ ਡਸਾਨਾ॥

(ਪੰਨਾ ੮੯੨)

ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਜ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਚੌਖਾ ਸਾਰਾ ਚਾਵਲਾਂ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਪੁਲਾਅ ਬਣਾਉ, ਉਸ ਵਿਚ ਰੱਜਵਾਂ ਘਿਉ ਅਤੇ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰੀਆਂ, ਮੇਵੇ, ਸੌਗੀ ਆਦਿ ਪਾ ਕੇ ਪੁਲਾਅ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸੁਆਦਲਾ ਬਣਾ ਦਿਉ। ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ‘ਪੁਲਾਅ’ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਚੰਗਾ ਫੇਰ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਦੇ ਕੜਾਹੇ, ਬਾਟੇ ਬਾਹਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉ।” ‘ਸਤਿ ਬਚਨ’ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏ। ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ‘ਪੁਲਾਅ ਵਾਲੇ ਕੜਾਹੇ ਥੜ੍ਹੇ ’ਤੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿਓ।” ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਗੁਰੂ-ਹੁਕਮ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਇਸ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਨੂੰ ਖਾਣ, ਵਾਸਤੇ ਕੁੱਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਦਿਉ।”

ਛੱਡਣ ਦੀ ਦੇਰ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਤੇ ‘ਪੁਲਾਅ’ ’ਤੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਹਰ ਕੁੱਤਾ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਕੰਨ ਕਿਸੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਛ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ-ਲੜ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਆਪ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਨਾ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰਾ ਸੁਆਦਲੀ ‘ਪੁਲਾਅ’ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਮਿੱਧਿਆ ਗਿਆ, ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਦਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ, “ਹੇ ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀਓ! ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਚੌਜ, ਕੌਤਕ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮਤਿ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸੀ?”

ਹੁਣ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਸਿੱਖੋ! ਵੇਖਿਆ ਜੇ ਇਹ ਪੁਲਾਅ ਤੁਸਾਂ ਕਿੰਨਾ ਵਧੀਆ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ

ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਈਰਖਾਲੂ ਤੇ ਝਗੜਾਲੂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੇ ਨਾ ਤੇ ਆਪ ਖਾਧਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ (ਕੁੱਤੇ) ਦੇ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪੁਲਾਅ ਖਾਂਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਰੱਜ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ (ਕੁੱਤਿਆਂ) ਦੇ ਰੱਜਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਬਚ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ! ਈਰਖਾ, ਦਵੈਸ਼, ਆਪਸੀ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜਾ ਨਿਰਮਲ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ-ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਸੁਹੇਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੱਲ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਣਾ ਹੈ। ‘ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕੋ’ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਣਾ ਵੀ ਕਦੇ ਮਨੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਈ ਧਰਮੀ ਸਿੱਖ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢ ਕੇ ਧਰਮ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸਮਝੀ, ਧਰਮ-ਦੁਆਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਹ ‘ਦਸਵੰਧ’ ਕੱਢਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨਾਂ ‘ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ (ਭਾਵ ਪੈਸੇ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਹਿਤ ਵਰਤਣ ਵਾਸਤੇ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਨ-ਇਕ ਦਿਨ ਧਰਮ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਫਿਟਕਾਰਾਂ, ਠੋਕਰਾਂ ਹੀ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਤੋਂ ਭਟਕ ਚੁੱਕੇ ਪਾਂਧੀ, ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਦਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

“ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਮਟ, ਬ੍ਰਤ, ਤੀਰਥ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ, ਬਰਤ ਪੂਜਾ, ਅਰਚਾ, ਮੰਤ੍ਰ, ਜੰਤ੍ਰ, ਪੀਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪੁੰਡਣਾ, ਸੁੱਖਣਾ, ਤਰਪਨ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਚਿੱਤ ਦੇਵੈ ਨਹੀਂ।” (ਰਹਿਤਨਾਮਾ)

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣਨ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ!

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂ

—ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ*

ਜੂਨ ੧੭੧੬ ਈ. ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਰੀਬ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਵਾਏ, ਚਰਖਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰੇ ਗਏ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸਿਦਕਵਾਨ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪੁਆਏ, ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਹੀ ਤਿਆਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀ ਈਨ ਹੀ ਮੰਨੀ। ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਦੌਰ ਕਰੀਬ ੧੭੬੫ ਈ. ਤਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਆਪਣੀ ਸਖ਼ਤੀ ਜਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਦਬਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਬਦੁਸ-ਸਮਦ ਖਾਂ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੧੭੨੬ ਈ. ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਨਿਰਦਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ੧੭੨੬ ਈ. ਤੋਂ ੧੭੪੫ ਈ. ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਮੋਢੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਇਕ ਤਕੜੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡਲ

* # 4840, Street No. 44, Raghavpura, Karol Bagh, New Delhi. 110005

ਪਿੰਡ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ‘ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿਖਇਜ਼ਮ’ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਰਲਾ ਕੇ ਡਲ-ਵਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ ੪੩੯) ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ‘ਬਾਇਡਲ’ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਕਸੂਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਨਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਬੁਟਰਾਂ ਦੀ ਵਾਂ’ (ਭੰਗੂ) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਹਠੀ, ਜਪੀ, ਤਪੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਹਿੱਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਤੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਸੀ। ਉਹ ਨੀਲੇ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਹਠੀ, ਤਪੀ, ਜਤਵਾਨ, ਰਹਿਤ ਵਹਿ ਰਹੈ ਸੁ ਚੰਗੀ।

ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਤਨ ਸਜੈ, ਸਜੈ ਤਨ ਸ਼ਸਤਰ ਜੰਗੀ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਿਤ ਰਖੇ, ਸਿਦਕ ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਧਾਰੇ।

ਮੁਖ ਤੇ ਕਢੈ ਜੁ ਬਚਨ, ਸਤੀ ਜਿਸ ਸੁ ਪ੍ਰਿਤਪਾਰੇ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਤਲੀ ’ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਯੋਧਾ ਸੀ:

ਸੀਸ ਧਰੇ ਹਥ ਪੁਰ ਫਿਰੈ ਨਹਿ ਮਰਨੋ ਸੰਕਾਇ॥ (ਉਹੀ)

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਗਸ਼ਤੀ ਦਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਿੱਖ ਜਥੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਡੇਰੇ (ਘਰ) ਆ ਕੇ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੇ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਲੰਗਰ-ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਸਰਾਂ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲ ਵੀ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਕੰਡਿਆਲੀ ਵਾੜ ਵੀ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਦੇਰ-ਸਵੇਰ ਆਉਂਦੇ ਧਰਮ ਭਰਾਵਾਂ (ਸਿੱਖਾਂ) ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਲਈ ਚੁਬਾਰੇ ਵੀ ਛੱਤ ਲਏ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜਿਆਂ ਬਣਨ ਤੇ ਦਲੇਰ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ। ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਰਤੀ, ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਕਰਕੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਏ-ਗਏ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ‘ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ’ ਦਾ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਡਲਵਾਂਇ ਵਿਚ ਰਹੇ।

ਕਰੇ ਕਿਰਤ ਧਰਮ ਦੀ, ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਵਿਚ ਅਹੇ॥

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਹਰ ਪੰਥਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵੱਲੋਂ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਨਿਡਰ ਯੋਧਾ ਤੇ ਭਜਨੀਕ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਸੀ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵੀਹ-ਪੱਚੀ ਸਿੰਘ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

‘ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ’ (ਭਾਗ ਚੌਥਾ, ਪੰਨਾ ੩੧੦) ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਹ ਬੁਟਰ ਗੋਤ ਦੇ ਜੱਟ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਾਲਮ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਰਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਹ ੬ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੦੯ ਈ. ਵਿਚ ਪੱਟੀ ਦੇ ਮਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਬੜਾ ਨਾਮ ਖੱਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। (ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਬੁਕ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ, ਸਫਾ ੬੩੨)

ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਢਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜੁਲਮਾਂ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ ਕੇ ਲੁਕਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਾਉਣ ਜਾਂ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂਆਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰੀ, ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵੈਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਮਾੜੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਉਗਾਉਂਦੇ ਪਰ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਚਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਪੱਕੇ ਹੋਏ

ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਰ ਕੇ ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ। ਪਿੰਡ ਭਰਾਣੇ ਦੇ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕਰੇ। ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸ ਛੱਡਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੇਰੀਆਂ ਤਾਂ ਕੈਂਚੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

“ਤੋਂ ਚੌਧਰੀ ਕਹੀ ਸਿੰਘਨ ਉਚਾਰ,

ਤੁਮ ਘੋੜੀ ਰਖਾਵੋ, ਹਮ ਮੁੰਨੈਂ ਚਹੈ ਤੁਮ ਵਾਰ” (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਵੱਟ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹੇਗਾ।

ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪਿੰਡ ਭੁੱਸ ਦੇ ਸ. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ (ਢਿੱਲੋਂ) ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਵੀਰ ਯੋਧੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਘੋੜੀਆਂ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ. ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਚੋਰੀ’ ਹੋ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਸੂਰੀਏ ਭੇਜੇ ਕਿ ਉਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਕਿ ਆਖਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ ‘ਤੇ ਕਿ ਘੋੜੀਆਂ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਡੇਰੇ ‘ਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ‘ਤੇਰੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਚੋਰ ਹਨ ਜੋ ਮੇਰੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਚੋਰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਰਾਂਗਾ।’ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਮੇਰੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਚੋਰ ਕੌਈ ਨਹੀਂ। ਚੋਰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਬਰੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂ ਚਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਕਮ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕਰ ਲੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਹਮਰੇ ਦੇਹੁ ਤੂੰ ਚੋਰ ਫੜਾਇ, ਨਹਿੰ ਦੇਹੈ, ਲਿਊਂ ਲਹੌਰ ਮੰਗਵਾਇ।

ਸਿੰਘ ਕਹੀ ਏਹ ਸਿੰਘ, ਨਹਿੰ ਚੋਰ, ਚੋਰ ਤੂੰਹੀ ਚਰਾਵਹਿ ਖੇਤੀ ਕਰ ਜੋਰ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਗਰਮਾ-ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵਧ ਗਈ। ਆਖਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ

ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਪੱਟੀ ਦੇ ਹਾਕਮ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹੋ ਜਦ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਾਡੇ ਮਾਲ-ਡੰਗਰ ਚੁਰਾ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਵਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਈ ਅਖੌਤੀ ‘ਅਪਰਾਧੀ’ ਸਿੱਖ ਆ ਕੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਇਕ ਬੁੰਗਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ (ਸਿੱਖ) ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਣ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਨੂੰ ਨੇਜ਼ਾ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਥੱਲੇ ਡੇਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਰਾਹ ਤੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ੨੫ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਤੇ ੮੦ ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। (ਐੱਸ.ਐੱਸ.ਗਾਂਧੀ, *Struggle of the Sikhs for Sovereignty*, Page 61, ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ, ਪੰਨਾ ੩੧੦ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ ੧੩੮) ਰਾਤ ਦਾ ਆਖਰੀ ਪਹਿਰ ਸੀ। ਅਜੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ‘ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ’ ਲਈ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਜੇ ਡੇਰੇ ‘ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖ਼ਬਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸੈਨਿਕ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ (ਸਿੰਘ) ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਆਇਆ ਹੈ। ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਗੁਆਏ ਉਸ ਨੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਆਪਣੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਨੇਜ਼ੇ ਸੂਤ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਘਮਸਾਣ ਦਾ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਗਿਆ। ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਤੇ ਕਈ ਮੁਗਲ ਸੈਨਿਕ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਸ. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੜਾਈ ਖਾਦਿਮ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਦੀ ਸੈਨਾ ਪੱਟੀ ਵੱਲ ਭੱਜ ਗਈ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਆਪ ਵੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਭੱਜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਸਕਿਆ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਇਸ ਝੜਪ ਮਗਰੋਂ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਸਕਣਾ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਰਾਇ ਨੂੰ ਨਾਲ

ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਤਕੜੀ ਸੈਨਾ ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ੨੨੦੦ ਘੋੜ ਸਵਾਰ, ੪੦ ਜੰਬੂਰਕ, ੫ ਜੰਗੀ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ੪ ਰਹਿਕਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਸੈਨਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਇਬ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਫੌਜਦਾਰ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਵੀ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਸਨ।

ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਇਸ ਸੈਨਾ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰੰਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਟਾਲ ਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਹੋ ਜਾਓ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਲਉ। ਜਦੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਦਾ ਇਹ ਤੂਫਾਨ ਟਲ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਆਪ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਰਤ ਆਉਣਾ। ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਸਲਾਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸੂਹੀਏ ਘਮੰਡਾ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਵੱਲੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਾਇਰਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲੜ ਕੇ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਡੇਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ‘ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੂਚਨਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ:

ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ ਅਗਯੋਂ ਉਚਾਰੀ, ‘ਹਮ ਤੋਂ ਕਰਹਿੰ ਨ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ।

ਹਮ ਪਯਾਰੇ ਕਰਹੈਂ ਗੁਰ ਵਾਕ, ਜਿਮ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਯੋ ਹੈ ਭਾਖ।

ਸਿੰਘ ਸੋਊ ਜੁ ਕਰੈ ਨਿਤ ਜੰਗ, ਸਿੰਘ ਸੋਊ ਕਰੈ ਮਰਨੋਂ ਨ ਸੰਗ।

ਅਸੀਂ ਲਰ ਮਰੈਂਗੇ ਬੁੰਗੇ ਮਾਹਿ, ਨਹਿੰ ਨਠਿ ਕੈ ਹਮ ਜਾਨ ਬਚਾਹਿ॥

ਲਾਹੌਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੈਨਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮੌਤ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਡੇਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਪਰ ਜੇ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ:

ਹੁਤੇ ਜੁ ਭੁਜੰਗੀ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਪਾਸ, ਉਨੈਂ ਸਭਨ ਕੋ ਯੋਂ ਦਯੋ ਭਾਖ।

ਜਿਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ, ਰਹੇ ਸੋਊ ਔਰ ਜਾਹੁ ਵਗੀਦ।

(ਅਰਥਾਤ ਵਗ ਜਾਉ, ਚਲੇ ਜਾਉ)

ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹੇ:

ਹੁਤ ਕੱਚੇ ਸੋ ਨੱਠ ਤੁਰੇ, ਰਹੇ ਪੱਕੇ ਸਿੰਘ ਨਾਲ।

ਸੂਰੇ ਪੂਰੇ ਜੋ ਮਹਾਂ, ਸਾਬਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰ ਲਾਲ॥ (ਉਹੀ)

ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੜਾਈ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ੨੨ ਸਿੰਘ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ੧੮ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ:

ਭਾਈ ਵਸਾਵਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਮੰਦ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਝਾਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੂਰਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਭੀਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮੇਘ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਾਤਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਭੰਗੜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਸਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ।

(ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਉਹੀ)

ਕੁਝ ਨਾਮ ਐੱਸ.ਐੱਸ.ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ (Struggle of the Sikhs for Sovereignty, ਸਫਾ ੬੨ ਦੇ ਫੁੱਟ ਨੋਟ) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ੨੨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਸਭੈ ਸਿੰਘ ਰਲ ਬਾਈ ਭਏ।

ਕਿਛੁ ਅਗਲੇ ਕਿਛੁ ਮਗਰੋਂ ਅਏ॥ (ਉਹੀ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਡੇਰੇ (ਬੁੰਗਾ) ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈ ਰਖੀ ਸੀ, ਉਹ ਕੋਈ ਕਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਗੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬੁੰਗੇ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਚੁਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੈਨਾ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜੰਗੀ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾਉਂਦੇ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਮੁਗਲ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਭੇਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਚੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਹੋਸਲੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਨੇ ਭਾਈ

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ:

ਦੋਊ ਤਰਫ਼ ਤੇ ਮਚ ਗਯੋ ਘਾਣ।

ਥਾਕ ਗਏ ਦੁਵੱਲੋਂ ਲਾ ਲਾ ਤਾਣ॥

(ਉਹੀ)

ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਭੰਗੜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਸਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਹੋਏ ਤੇ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਤੀਰ, ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਨੇਜ਼ੇ ਹੀ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਡੇਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਚਾਅ ਅੱਗੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਟਿਕ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਲਿਆ ਜਦ ਕਿ ਮੋਮਨ ਖਾਂ ਦਾ ਜਰਨੈਲ ਤਕੀ ਖਾਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿਖਾਈ ਤੇ ਆਖਰ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਇਮ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ। ਸਿੰਘ ਨਿਭੇ ਉਸ ਸੰਗ ਸਭ ਬਾਈ।

ਇਮ ਤਾਰੈ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਕੋ ਕੀਆ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਭ ਜਗ ਮੈਂ ਥੀਆ॥

ਗੁਰ ਕੋ ਵਾਕ ਜਿਸ ਐਸ ਕਮੱਯਾ, ਸੀਸ ਦਯੋ ਪਰ ਸਿਰਰ ਨ ਦੱਯਾ॥

‘ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ’, ਭਾਗ ਚੌਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਘਟਨਾ ੨੪ ਦਸੰਬਰ ਸੰਨ ੧੭੩੨ ਨੂੰ ਵਾਪਰੀ ਜਦ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਸਾਲ ੧੭੨੬ ਈ. ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਦੇ ਸਫ਼ਾ ੧੫੪ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹੀ ਸਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੱਢ ਦੇਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ-ਸੰਕਲਪ ਹੋ ਗਏ। ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ਼ ਸਿੱਖਇਜ਼ਮ ਭਾਗ ਦੋ (ਸਫ਼ਾ ੧੫੪) ਅਨੁਸਾਰ They resolved at a general assembly at Amritsar in 1726 to avenge the slaying of Tara Singh Van and his companions and rise to obstruct the functioning of

the government. They attacked treasuries (ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ) and arsenals (ਗੋਲੇ-ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਭੰਡਾਰ) and chastised the officials (ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ) who had been spying on them.

ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ, ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਇਤਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗੂ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਤੇ ਮਹਾਨ ਵੀਰ ਯੋਧਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਣਖ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਪੰਥਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਵੀਰਤਾ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ੧੭੨੬ ਈ. ਵਿਚ ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ (ਪਿੰਡ ਖਾਦਮ ਗੜੀ) ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ:

ਧੰਨ ਧੰਨ ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕੈ, ਜਿਨਿ ਕਰ ਸਾਕਾ ਤਜੇ ਪਰਾਨ।

ਰਹੈ ਨਾਮ ਥਿਰ ਕਰਮ ਕਾ, ਹੈ ਜਗ ਆਵਨ ਜਾਨ॥

(ਉਹੀ)

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਰਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦਿਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਠਵੀਂ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੩-੭-੦੯ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ੧੦੫ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭਾਨੋਖੇੜੀ ਮੈਂਬਰ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਇੰਚਾਰਜ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਰਿਆਣਾ) ਨੇ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਾਇਆ ਗਿਆ।

ਲਸਾਨੀ ਯੋਧਾ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ

-ਸ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ*

(ਸਿਵਲ ਇੰਜੀ:)

ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਨ ਜਰਨੈਲ ਹੋਏ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ-ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛਿੜ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਜਾਨ ਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਘਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਹਾਦਰ ਜਰਨੈਲ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੭੬੧ ਈ. ੧੮੧੮ ਬਿਕਰਮੀ ਵਿਚ ਬਾਂਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਸੀਹਾਂ ਵਿਖੇ ਕੰਬੋਜ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦਰਿਆ ਘੱਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਤੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਦਰਿਆ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਨਾਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਂਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਜਾ ਕੀਤਾ। ਵੱਡੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤੇ ਡਾਢੇ ਫੱਟੜ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਸਵਾ ਕੁ ਸਾਲ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਨੇ ਬਾਲਕ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਵਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਸੱਤ ਕੁ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਸ. ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਅਨੰਦਪੁਰ ਲੈ ਗਏ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਦਸ-ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸੀ। ਤੇਗ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸ. ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਿਹੰਗ ਸਜ ਗਏ।

ਸਰਦਾਰ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਜਦ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਇਥੇ ਆ ਗਏ। ਸਰਦਾਰ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜਿਥੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਬੁਰਜ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਹੈ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ

* ਕੰਬੋਜ ਨਗਰ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਮੋ: ੯੪੧੭੧-੨੬੬੫੨

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਜਗੀਰ ਦਿੱਤੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਨ ਲਗੀਆਂ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਜੰਗ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਕਾਲ ਨਾਂ ਦੀ ਰਜਮੈਂਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਜਮੈਂਟ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਔਖੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਠਨਾਈ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕਿਲ੍ਹਾ ਫਤਹਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਜਦ ਹਰ ਹੀਲਾ ਬੇਅਰਥ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲੀ ਸੂਰਬੀਰ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੰਧ ਵਿਚ ਪਾੜਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪਾੜੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰਲੱਥ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ ਕਿ ਪਰਲੋ ਆ ਗਈ। ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਨਵਾਬ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੇ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਦੇ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਆਪ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਉਸਰਣੀਏ ਤੇ ਵੱਡੇ ਥੰਮ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਨਿਧੜਕ ਜਰਨੈਲ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਾਜ਼ਰ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਲੜ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਮਨਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰੇ ਵਧਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਤੇ ਭੱਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਪਾਸ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ। ਪਰ ਡੋਗਰੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਢਿੱਲ ਵਰਤੀ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਅੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਹੋਰੀਂ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਚੰਗੀ ਤੱਸਲੀ ਨਾ ਕਰਾ ਸਕੇ ਤੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦੇ ਰਹੇ। ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾ ਟਿਕੇ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਫਿਕਰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੇਧੜਕ ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀਂਦ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਗਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਪਾਸੋਂ ਅਕਾਲੀ ਜੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਣ ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਦੇ ਪੱਕੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇਣਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਅੰਤ ਡੋਗਰੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਮਹਾਰਾਜੇ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ। ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਫ਼ਿਲੌਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਦੀਵਾਨ ਮੋਤੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਭਿਜਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੰਗੋਂ ਅੰਨਦਪੁਰੋਂ ਮੋੜ ਲਿਆਵੇ। ਜਦ ਦੀਵਾਨ ਮਾਖੋਵਾਲ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਪਰੋਂ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਹੇ 'ਤੇ ਇਸੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਅਕਾਲੀ ਹੋਰਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੰਨਤ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੋੜ ਲਿਆਏ।

ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੰਧੀ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਨਰਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਫੌਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਠਹਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸੀਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜੀ ਸਨ। ਮੁਹੱਰਮ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਤਾਜੀਏ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਉਥੇ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਣ ਪਰ ਉਹ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟੇ।

ਫਿਰ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾਨ ਫੜੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਹੋਰਾਂ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਅੰਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਫਿਰ ਵੀ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਥੱਲੇ ਆਪਣੀ ਧੋਣ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਤਦ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ ਨੂੰ ਪਾਇਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿਤੁ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੂੰ-ਲੂੰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਲਈ ਤੜਪਦਾ ਸੀ।

ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਮੁਹੰਮਦ ਅਜੀਜ਼ ਖਾਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੈਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਲੁੰਡੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਸ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰੀ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਅਟਕ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਸ਼ਹਿਰੇ ਵੱਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਪਿੱਛੇ ਤੋਪਾਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੇ ਪਾਉਣਾ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੜਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ 'ਤੇ ਹੀ ਕਾਇਮ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ? ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹੋਰੀਂ ਜਦ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ੧੫੦੦ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦਰਿਆ ਟੱਪ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਲੇਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਤੇ ਸ. ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਆਦਿ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਰਦਾਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਗਏ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਏਨੇ ਘਮਾਸਾਨ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਲੜਾਈ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਜਨਰਲ ਵੰਤੁਰਾ ਪਿੱਛੇ ਤੋਪਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜਵਾਬੀ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਫਾਇਰ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋਏ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਜੀਜ਼ ਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੈਨਾ ਭੇਜੀ ਗਈ, ਜਿਹੜਾ ਲੁੰਡਾ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ

ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਦੂਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਘੁਸ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਹੱਥੋ-ਹੱਥੀ ਜੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਜਰਨੈਲਾਂ ਤੇ ਸੈਨਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਲਲਕਾਰਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਪਠਾਣ ਸੈਨਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸੱਥਰ ਲਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਪੈਰ ਉਖੜ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਬਹਾਦਰ ਜਰਨੈਲ ਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਰਦਾਰ ੭ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਇਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ ਲੁੰਡੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਈ ਗਈ। ■

ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ

—ਸ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ*

ਜਾਨੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਨਿਆਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ,
 ਲੰਮੀ ਮਾਰ ਉਡਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਵੰਡਦੀ ਫਿਰਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈਆਂ
 ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਪਟਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਨੇਕ ਸੁਲੱਗ ਪੁੱਤਰ ਕਰਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਬੜਾ
 ਕੌਣ ਕਹੇ ਦੁਰਕਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ?
 ਭਲਾ ਏਸ ਨੇ ਸਦਾ ਸਭਸ ਦਾ ਮੰਗਿਆ ਹੈ,
 ਵੱਡੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਬੋਲ ਏਸ ਦੇ ਮਾਖਿਓਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿੱਠੇ ਨੇ,
 ਚੱਖ ਦੇਖੋ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਗੁਰੂਆਂ ਪੀਰਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ
 ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਚਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਤਾਈਂ ਕੀਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇ,
 ਐਸੀ ਟੁਣੇਹਾਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।
 ‘ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ’ ਇਹਦੇ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ,
 ਐਸੀ ਵਸਤ ਨਿਆਰੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ।

* ਵਾਰਡ ਨੰ: ੨੩, ਸਾਹਮਣੇ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ, ਖੰਨਾ ੧੪੧੪੦੧ (ਲੁਧਿਆਣਾ)

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ : ੨

ਪੰਥ ਦੇ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ : ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ

—ਸ. ਰੂਪ ਸਿੰਘ*

ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦੀ ਸਰਵ-ਉਚ ਸੰਸਥਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ, ਪੰਥ ਦੇ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਦੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ੬ ਜੂਨ, ੧੮੬੨ ਈ: ਨੂੰ ਸਿਆਲਕੋਟ 'ਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਰਾਇ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਅਰੰਭਕ ਵਿਦਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕਾਟ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ, ਬੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਵਕਾਲਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਮੁਖੀ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ। ੧੯੧੨ ਈ: ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਅਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜੋ ਸਿਆਲਕੋਟ 'ਚ ਹੋਈ ਉਸਦੀ ਸਵਾਗਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਮੁਖੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ੧੯੧੫ ਈ: ਵਿਚ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਵਿਦਿਅਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ। ੧੯੨੦ ਈ: ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਸਿੱਖ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਰਾਇ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਹੀਲਾ ਵਰਤ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ 'ਚ ਇਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਧਾਰਕ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਇਕੱਤਰਤਾ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਸੁਧਾਰਕ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ, ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ

* ਐਡੀ: ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਮੋ: ੯੮੧੪੬-੩੭੯੭੯

ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹੱਥ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ੩੬-ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ੧੪ ਅਗਸਤ, ੧੯੨੧ ਈ. ਨੂੰ ਸ. ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਏ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ:ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪਦ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਹੰਤਾਂ-ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰਬਰਾਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ-ਐਸ਼ੋਇਸ਼ਰਤ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਖੂਬ ਵਰਤਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣੀ ਮਿਸਾਲ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਮਹੰਤਾਂ-ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪ-ਹੁਦਰੀਆਂ ਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਉਣਾ, ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ-ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਸੰਗਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਚ ਲਿਆਉਣਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ 'ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੇਰ' ਸਿਆਲਕੋਟ, ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਚ ਆਇਆ ਜੋ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਗੁ: ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਗੁ: ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ:ਪ੍ਰ:ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਆਏ।

ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ੨੦ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬਿਤਾਏ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ੧੫ ਵੇਰ ਜੇਲ੍ਹ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ੧੯੨੦ ਈ: ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਜੋ ਡੀ.ਸੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਸਨ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ੧੭ ਜਨਵਰੀ, ੧੯੨੨ ਈ. ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਗਿਆ। ਅਸਲ 'ਚ ਨਵੀਂ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਸ. ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਸਕੱਤਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਥਾਪੇ ਸਰਬਰਾਹ (ਮੈਨੇਜਰ) ਸਨ। ੧੯ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੨੧ ਈ. ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸਮੇਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ.ਪ੍ਰ.ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਡੀ.ਸੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਚਾਬੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਏ ਤੋਂ ਆਪ ਲੈ ਲਈਆਂ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅੰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ-ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਸੰਗਤ 'ਚ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਪੰਥਕ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਧਾਈ ਦੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ : ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਜਿੱਤ ਲਈ ਗਈ ਹੈ! ਵਧਾਈਆਂ!!

੧੯੨੨ ਈ: 'ਚ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ੧੯੨੭ ਈ: ਦੇ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਤੀਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ-ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਪਦ-ਪਦਵੀ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਈਆਂ ਸਗੋਂ ਦੂਸਰੇ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਧਾਰਨ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਲੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਟੋਪੀ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ - ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ - ਭਰ ਸਿਆਲ ਨੰਗੇ ਧੜ ਹੀ ਲੜੇ - ਅਖੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ। ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਈਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਨਰਮ ਖਿਆਲ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਪਰ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਲੋਕ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ ਪਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਧੀਨ ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ੮ ਅਗਸਤ, ੧੯੨੨ ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਇਹ ਮੋਰਚਾ ੧੭ ਨਵੰਬਰ, ੧੯੨੩ ਈ. ਤੀਕ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਹੱਥੇ ਅਕਾਲੀ ਵਰਕਰ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੌਰਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ।

ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਜੂਨ ੧੯੨੬ ਈ: 'ਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ੨ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੨੬ ਈ. ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ੧੧ ਵਜੇ ਇਕੱਝਤਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ

ਵਿਚ ੧੫੦ ਮੈਂਬਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ੍ਰ. ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ। ਇਸ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ 'ਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਸੀਨੀ. ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਇਸ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਸਿੱਖ-ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਦਫਤਰੀ ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਕਰਨ ਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨੂੰ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਜ਼ਟ' ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

੧੯੨੯ ਈ: 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਚ ਸਾਲਾਨਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਸਿੱਖ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬੁਲਾ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। ਫਰਵਰੀ, ੧੯੨੯ ਈ. ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੨ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੩੦ ਈ. ਤੀਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੯੩੯ ਈ. ਤੀਕ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਂਟਰਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਈ ਪਰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹੁਤੇ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਾਰਟੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਉਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ੮੬ਵੇਂ ਜਨਮ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦੇ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਮਾਣ-ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਚੰਗੇਰੇ ਹੱਥ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਛੱਡ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਅਲੀਗੰਜ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ। ਅਸਲ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੁਲੂ-ਮਨਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ

ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਸੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਨਿਆਸ ਲੈ ਲਿਆ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਇਹ ਇਕੱਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਪੰਥ ਦੇ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਦਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਘੜੀਆਂ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਬਿਤਾਉਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੫ ਈ. ਨੂੰ ੮੫ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪਰਲੋਕ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੋਤਰੇ ਸ. ਜਗਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਨ ਜੋ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਦਾ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਮਾਰਗ ਦਾ ਨਾਂ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ ਰੱਖਿਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ ਸਿੱਖ-ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵੇਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਨੀਏ ਹਨ, ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਸਫਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਸਥਾ ਨਹੀਂ। ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਬਿਆਨ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਿੱਖ ਸੋਚ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਜ਼ੋਰ ਜਬਰਦਸਤੀ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੱਜ ਇਸ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਦਵੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ, ਫਰਾਂਸ ਤੇ ਜਰਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਦੀ ਹੈ। (ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ - ਪੰਨਾ ੩੭ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ)

ਸਤ-ਸੰਤੋਖ, ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸੇ, ਸਾਦਗੀ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿਣੀ-ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰਬੀਰ ਬਲੀ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਸਦਕਾ, ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਭੈ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਹ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟ ਗਈਆਂ।



ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ!

-ਸ. ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ*

ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ
 ਅੱਜ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਓ?
 ਗੁਰੂ-ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁਲਾ ਕੇ
 ਧੋਖੇ 'ਤੇ ਧੋਖਾ ਖਾ ਰਹੇ ਓ?
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ... ...
 ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ!
 ਪਰ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ
 ਕੂੜੇ ਰਸ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਓ?
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ... ...
 ਸਾਜੀ ਕੌਮ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
 ਸਿੰਘਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ!
 ਭੁੜਕਣ, ਨੱਚਣ, ਟੱਪਣ ਦਾ
 ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਵਿਹਾਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਓ!
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ... ...
 ਛੱਡ ਕੇ ਲੜ ਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਦਾ
 ਅੱਜ ਪਏ ਕਿੱਧਰ ਜਾਂਦੇ?
 ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ
 ਨਕਲੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਧਾ ਰਹੇ ਓ!
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ... ...
 ਗੁਰਾਂ ਦੱਸਿਆ ਰਸਤਾ ਸਿੱਧਾ,
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ!
 ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਵਰਜਦਾ
 ਕਿਉਂ ਨੇਹੁੰ ਔਗੁਣੀਂ ਪਾ ਰਹੇ ਓ?
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੇ ਸਰਦਾਰੋ... ...
 ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਦੀ
 ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰਿ ਸਿਰਾ ਹੈ?
 ਮੋਹਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੇਸ ਪਿਆਰੇ

* ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਭਾਈ ਲਧੂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ। ਮੋ: ੯੭੮੦੩-੭੬੯੪੭

ਕਾਹਨੂੰ ਮੁਖ ਭਵਾ ਰਹੇ ਓ?
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੋ ਸਰਦਾਰੋ... ...
 ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੇ ਵਾਸਤਾ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ
 ਘਰ ਮੁੜ ਆਉ, ਘਰ ਮੁੜ ਆਉ !
 ਸਵੇਰ ਦੇ ਭੁੱਲੇ, ਸ਼ਾਮ ਹੋਈ ਹੈ
 ਮੁੜ ਕਿਉਂ ਨਾ ਘਰ ਆ ਰਹੇ ਓ?
 ਮੇਰੇ ਵੀਰੋ ਸਿੱਖੋ ਸਰਦਾਰੋ... ...

ਅਰਜ਼

—ਤੁਲੀ ਫਕੀਰ ਚੰਦ ਜਲੰਧਰੀ*

ਨੰਦ ਲਾਲ ਆਖੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਨੂੰ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਨਈਂ ਸੀ,
 ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਖਾਤਰ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਈਂ ਸੀ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਆਖੇ, ਮੈਂ ਸਾਂ ਇਕ ਪਿੰਜਰ, ਤੇਰੇ ਦਰਸ ਨੇ ਪਿੰਜਰ ਨੂੰ ਸਾਹ ਬਖਸ਼ੇ।
 ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਸਾਂ, ਪੱਥਰ ਸਾਂ, ਬੁੱਤ ਸਾਂ ਮੈਂ, ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਆਪੇ ਤੂੰ ਰਾਹ ਬਖਸ਼ੇ।

ਮੈਂ ਕੰਗਾਲ ਸਾਂ, ਮੰਗਤਾ, ਫਕੀਰ ਸਾਂ ਮੈਂ, ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਪੇ ਤੂੰ ਰਾਸ ਬਣਿਆ
 ਜਦ ਮੈਂ ਦਾਸ ਬਣਿਆ, ਤੂੰ ਧਰਵਾਸ ਬਣਿਆ, ਜਦ ਮੈਂ ਦਾਸ ਬਣਿਆ, ਤੂੰ ਸਵਾਸ ਬਣਿਆ।
 ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਤਾਰ ਦਾਤਾ, ਦੇ ਜਹਾਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਡਿੱਠਾ।
 ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਇਲਾਹੀ ਸਰੂਪ ਨੂਰੀ, ਤੇਰਾ ਦਰਸ ਉੱਕਾਰ ਦੇ ਤੁੱਲ ਡਿੱਠਾ।

ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਪਿਆਸਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾਵੇ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਜਹਾਨ ਵਿਚ ਖੂਹ ਹੈਂ ਤੂੰ।
 ਤੇਰੀ ਜੂਹ ਅੰਦਰ, ਨੰਦ ਲਾਲ ਆਖੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ਤੂੰ।
 ਜੋੜਨਹਾਰ ਹੈਂ ਤੂੰ, ਤੋੜਨਹਾਰ ਹੈਂ ਤੂੰ, ਮੋੜਨਹਾਰ ਹੈਂ ਤੂੰ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਹੂ ਹੈਂ ਤੂੰ।
 ਤੇਰੀ ਜੂਹ ਅੰਦਰ, ਨੰਦ ਲਾਲ ਆਖੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਤੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ਤੂੰ।

ਮੈਂ ਹਾਂ ਦਾਸ ਤੇਰਾ, ਤੂੰ ਸਵਾਸ ਮੇਰਾ, ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ।
 ਨੰਦ ਲਾਲ ਫਿਰ ਜੀਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਦਾਤਾ, ਜੇਕਰ ਓਹਲੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ?
 ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਖਾਤਰ ਮੈਂ ਜਨਮ ਲੀਤਾ, ਤੇਰੇ ਬਾਝ ਮੈਂ ਜੱਗ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨਾ?
 ਤੇਰੇ ਬਾਝ ਜਹਾਨ ਹੈ ਨਰਕ ਸਾਰਾ, ਮੈਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨਾ !

ਤੇਰੇ ਬਾਝ ਮੇਰੇ ਗੋਬਿੰਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਠਰਦਿਆਂ ਠਰਦਿਆਂ ਠਰ ਜਾਣਾ।
 ਤੈਥੋਂ ਵਿੱਛੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵਜੂਦ ਰਹਿਣਾ, ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਛਿਣਾਂ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਣਾ।

* # ੫, ਰਮੇਸ਼ ਕਲੋਨੀ, ਜਲੰਧਰ, ਮੋ: ੯੮੧੫੮-੮੮੦੫੮, ਫੋਨ : ੦੧੮੧-੨੨੩੨੮੦੩

ਪੁਸਤਕ-ਰੀਵਿਊ

ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਂ: ੫੦ ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਸੰਪਾਦਕ : ਪ੍ਰੋ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌੜਾਸਿੰਘਾ

ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ), ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਸਫੇ : ੪੯੬ (ਵਡ-ਆਕਾਰੀ)

ਕੀਮਤ ਸਜਿਲਦ ਡੀਲਕਸ : ੧੫੦ ਰੁਪਏ

੫੦ ਸਾਲ ਦਾ ਅਰਸਾ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਤਰ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਲੰਬਾ ਮਾਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਅਰਸਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ-ਪੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸਕ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਨਾਮਵਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਖੋਜ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਗੁਰਮਤਿ ਫਲਸਫੇ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ/ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿਆਰੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਚੇ ਮਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਖੋਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਖੋਜ, ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ 'ਚ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' 'ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਿਆਰੀ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਖੋਜ ਦੇ ਮਿਆਰ ਦੀ ਇਕ ਕਸਵੱਟੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ '੫੦ ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ/ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ ਵੱਲੋਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਇਸ ਸਬੰਧ 'ਚ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰੋ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌੜਾਸਿੰਘਾ ਅਤੇ ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ 'ਚੋਂ ਭਰਪੂਰ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਖੋਜੀਆਂ/ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਉਪਯੋਗੀ ਪੁਸਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈ ਹੈ।

'੫੦ ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ:ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਦਰਭ-ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਦਰਭ-ਪੁਸਤਕ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ੫੦ ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਸਹਿਤ ਬਹੁਤ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ੫੦ ਸਾਲਾਂ ‘ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁਚੱਜੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖੋਜੀਆਂ ਤੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਮਿਆਰੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਹਾਰਦਿਕ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹ ਤਤਕਰਾ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ‘ਲੇਖ ਤਤਕਰਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ (ਲੇਖਕ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਸੰਪਾਦਕ ਡਾ. ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੇਠ ਜੂਨ ੧੯੯੪ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਇਆ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਦੁਰਲੱਭ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਹਥਲੇ ਤਤਕਰੇ ‘ਚ ਜਿੱਥੇ ਕਈ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਸਹਿਤ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਹਿੱਸਾ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਪਯੋਗੀ ਨਵਾਂ ਵਾਧਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਖੋਜੀ, ਖੋਜਾਰਥੀ ਤੇ ਪਾਠਕ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

‘੫੦ ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼, ਸ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ‘ਦੋ ਸ਼ਬਦ’, ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦਾ ‘ਆਦਿ ਕਥਨ’ ਅਤੇ ‘ਜਾਣ-ਪਛਾਣ: ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਹਿਤ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ‘ਜਾਣ ਪਛਾਣ’ ਅਧੀਨ ‘ਸੰਪਾਦਕ ਸਾਹਿਬਾਨ’ ਅਤੇ ‘ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ ਸਾਹਿਬਾਨ’ ਉੱਪ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਧੀਨ ਪੱਤਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦਾ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਹਿਤ ਜੀਵਨ ਬਿਓਰਾ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਉਲੇਖ ਹੈ। ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ‘ਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕਾਂ ਸਬੰਧੀ ਅਲੱਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ‘ਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਫਰੰਟ ਟਾਈਟਲ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ‘ਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਤਤਕਰਾ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੇ ਖੋਜੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਉਪਯੋਗੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਹੈ।

—ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਮਾਣਾ

ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼/ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ



ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਰਗਰਮੀਆਂ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ

ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਤੀ ੧-੮-੦੯ ਤੋਂ ੩੧-੮-੦੯ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਮਿਤੀ	ਸਥਾਨ	ਪ੍ਰਾਣੀ
੧-੮-੦੯	ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੁਰੈਜੀ ਰੋਡ, ਦਿੱਲੀ	੬੫
੨-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੧੮੬
੨-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਲੋਪੋ (ਮੋਗਾ)	੬੮
੫-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੯੨
੫-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ (ਤਰਨਤਾਰਨ)	੨੨
੯-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੧੪੯
੧੧-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਨੰਦਗੜ੍ਹ (ਮੁਕਤਸਰ)	੨੯
੧੨-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਲੱਖੇਵਾਲੀ (ਮੁਕਤਸਰ)	੩੧
੧੨-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੧੪੫
੧੩-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਗੰਦਤ (ਮੁਕਤਸਰ)	੩੮
੧੪-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਮਦਰੱਸਾ (ਮੁਕਤਸਰ)	੭੦
੧੫-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਕੋੜਿਆਂਵਾਲੀ (ਮੁਕਤਸਰ)	੪੭
੧੬-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਚੂਘਾ (ਮੁਕਤਸਰ)	੪੫
੧੬-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੨੬੭
੧੬-੮-੦੯	ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ	੩੪
੧੭-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਮੋੜ (ਮੁਕਤਸਰ)	੯੨
੧੮-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਬਲਮਗੁੜ (ਮੁਕਤਸਰ)	੮੫
੧੯-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੧੬੧
੧੯-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਗਹੂੜਿਆਂ ਵਾਲੀ (ਮੁਕਤਸਰ)	੨੩
੨੦-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਭਾਗਸਰ (ਮੁਕਤਸਰ)	੫੮
੨੦-੮-੦੯	ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ (ਕਪੂਰਥਲਾ)	੬੫
੨੨-੮-੦੯	ਪਿੰਡ ਲਾਖਨਾ ਪੱਟੀ (ਤਰਨਤਾਰਨ)	੩੬
੨੩-੮-੦੯	ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ	੨੧੩
੨੩-੮-੦੯	ਡੇਰਾ ਸੰਤਪੁਰਾ ਯਮਨਾ ਨਗਰ (ਹਰਿਆਣਾ)	੭੫

੨੬-੮-੦੯ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

੨੫੨

੩੦-੮-੦੯ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

੨੧੨

੩੧-੮-੦੯ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਬੇਹ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ੬੫

ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਦੂਜੇ ਗੋੜ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ

ਸ. ਤਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੀਡੀਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੀ ਪੁੱਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ, ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਅਰੰਭੀ ਗਈ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਤਹਿਤ ਦੂਜੇ ਗੋੜ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਮਿਤੀ ੧ ਅਤੇ ੨ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਪਟਪਡ ਗੰਜ ਰੋਡ, ਖੁਰੇਜੀ ਖਾਸ, ਜਮਨਾਪਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਸਾਰੀ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ੪੬ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਹਿਰ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਪੁੱਜੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਬਾਣੇ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪੁੱਜੇ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਡਾਲਾ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਦੇ ਢਾਡੀ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਵਾਰਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ

ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਰਵਣ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਸਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਲਮ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰ ਭਾਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਤਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ੧੩੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਕਕਾਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਟਰੇਚਰ ਮੁਫਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਹਰਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਮੈਂਬਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਭਾਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੋਗਲ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਸ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਿਤ ਮੈਂਬਰ ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ, ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਡੋਕ ਇੰਚਾਰਜ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਹਿਰ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਟ, ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੀ.ਏ, ਸ. ਜਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗੋਲਡੀ, ਭਾਈ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਾਦੀਆਂ, ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮੀ ਫੌਜੀ ਭਾਈ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਮੇਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।

੮੭੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ ਸੰਭਾਲ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ੩੨ਵੇਂ ਗੇੜ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਮਿਤੀ ੧੧ ਤੋਂ ੨੦ ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਗਮ ਪਿੰਡ ਨੰਦਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸਮਾਗਮ ਪਿੰਡ ਲੱਖੇਵਾਲੀ, ਗੰਦੜ, ਮਦਰੱਸਾ, ਕੌੜਿਆਵਾਲੀ, ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਚੂਘਾ, ਮੌੜ, ਬਲਮਗੜ੍ਹ, ਰੁੜਿਆਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਸਮਾਗਮ ਪਿੰਡ ਭਾਗਸਰ (ਮੁਕਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਹੋਏ। ਹਰ ਦਿਨ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਵੇਰੇ ੭ ਵਜੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਸਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕੁਲਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੈਦੋਲੇਹਲ, ਢਾਡੀ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਸ. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਦੀਆ ਜੋ ਕਿ ਐਡਵਾਂਸ ਵਹੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਮਾਗਮ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਸਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਸ-ਭਿੰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਢਾਡੀ ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇਕੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲੋਂਗੋਵਾਲ, ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਢਾਡੀ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ੮੭੦ ਪ੍ਰਾਣੀਆ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ, ੩੩੭੭ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ੯੦ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਾ ਛਡਨ ਲਈ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮੈਡੀਕਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵੱਲਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਚਲ ਰਹੇ ਨਸ਼ਾ ਛੁਡਾਉ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਮੁਫਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗਾਂਧੀਆਬਾਦ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰੰਜੋੜਾ ਵਿਖੇ ੯ ਅਗਸਤ ੨੦੦੯ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਨੇ ਰਸ-ਭਿੰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥੇ ਨੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ।

ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੋਗਲ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਭੋਗਲ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਰੰਜੋੜਾ ਦੇ ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਸਰਪੰਚ) ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਯਾਦਵ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖ ਸਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ੧੫ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ. ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਦਫ਼ਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਇੰਚਾਰਜ ਯੂ.ਪੀ. ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਪੁੜ, ਭਾਈ ਬ੍ਰਿਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਏ.ਸੀ. ਭਾਈ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੪੦ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਸ. ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਜੇ ਮੁਖੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਸਿਰੋਪਾਓ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਚੰਦਪੁਰਾਣਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ

ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਤੇਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੰਦਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਰੱਖੜ-ਪੁੰਨਿਆ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਥ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਢਾਡੀ/ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਭਾਨ ਮੌੜ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਪੁਰੀ, ਭਾਈ ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਮਨਾਵਾ ਤੇ ਭਾਈ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ (ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਸਰਵਣ ਕਰਾਇਆ। ਭਾਈ ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮੋਗਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਜੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਬਾਣੀ/ਬਾਣੇ ਬਾਰੇ ਵੀਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ, ਗੁਰੂ-ਡੰਮੂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸੰਚਾਰ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ੭੫ ਪ੍ਰਾਣੀ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਕਕਾਰ ਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ) ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ, ਜਥੇਦਾਰ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਭੰਗੋਰੀਆਂ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ ਮਹਲਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਨ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ।

ਮੋਗਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ

ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਮੇਟੀ ਮੋਗਾ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਮੋਗਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਪੰਜ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਖੇ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਭਾਈ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮੋਗਾ ਹਲਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ੨੨੫ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੈਂਟਰਾਂ ਵਿਖੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਥਿਆ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਜਸਵੰਤ ਕੌਰ, ਸੁਖਮਨੀ ਸ.ਸ.ਸ. ਵੱਲੋਂ ਭਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲੁਹਾਮ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਵੀਰਜੋਤ ਕੌਰ ਬੀ.ਏ., ਡਾਕਟਰ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਮਿਨਹਾਸ, ਸਤਨਾਮ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਬੀਬੀ ਚਰਨਜੋਤ ਕੌਰ (ਖਾਲਸਾ), ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਤਲਵੰਡੀ ਭੰਗੋਰੀਆ) ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫ੍ਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ੪ ਜੁਲਾਈ ੨੦੦੯ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਟੈਸਟ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਯੋਗ ਅਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪਾਸ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਮੇਟੀ ਮੋਗਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸ. ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਭੰਗੋਰੀਆ ਵੱਲੋਂ ਮੈਡਲ, ਸ਼ੀਲਡਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਮੋਗਾ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸਭਾ-ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਸ. ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੰਗੋਰੀਆ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਕੱਤਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਹਲਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮੋਗਾ ਦਾ ਦਿੱਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸਮੂਹ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਕਟਾਰੀਆ (ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਸੰਮੇਲਨ

ਭਾਈ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ) ਵੱਲੋਂ ਦੁਆਬਾ ਜ਼ੋਨ ਵਿਖੇ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰ ਵੱਲੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਇੰਚਾਰਜ ਦੁਆਬਾ ਜ਼ੋਨ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਕਟਾਰੀਆ ਤਹਿ: ਬੰਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ ੨੬ ਤੋਂ ੨੯ ਅਗਸਤ ੨੦੦੯ ਤਕ ਗ੍ਰੰਥੀ/ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਚਾਰ-ਰੋਜ਼ਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਗਰ ਕਟਾਰੀਆ ਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ/ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਭਰਪੂਰ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਦਾਸੀਆ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੰਥਿਆ ਕਰਵਾਈ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੂਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ ਸੰਗ ਢੇਸੀਆਂ, ਡਾਕਟਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੋਗੋਆਣੀ ਮੁਖੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਭਾਗ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡਵਾਦ, ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਨਸ਼ਿਆਂ, ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ-ਡੰਮ੍ਹ ਵੱਲੋਂ ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਮਨਮੱਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੀਊਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵਰਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਆਦਿਕ ਇਸੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਬਾਦਲੀਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

੨੯ ਅਗਸਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਮੰਡੀ ਪਿੰਡ ਕਟਾਰੀਆ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਨਿਰਮਲ ਕੁਟੀਆ ਪਿੰਡ ਅਟਾਰੀ ਦਾ ਰਾਗੀ ਤੇ ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਬੀਬੀ ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕੀਤੀ। ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਸ. ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲਾਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਬੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਬੀਬੀ ਚੰਚਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਢਾਡੀ ਸਭਾ ਦੇ ਢਾਡੀ ਜਥਿਆਂ (ਗਿ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੱਖਪੁਰ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਨਮੋਲ) ਨੇ ੧ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ੨੫ ਅਗਸਤ ਤਕ ਕਟਾਰੀਆ ਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਕਟਾਰੀਆ ਵਿਖੇ ੩੦ ਅਗਸਤ

੨੦੦੯ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਨਗਰ ਕਟਾਰੀਆ ਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ੩੮ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਕਾਰ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਛਾਂ-ਦਾਰ ਤੇ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ ਵੰਡੇ

ਜਥੇਦਾਰ ਸ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਹੋਏ ਅਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਨੰਨ੍ਹੀ ਛਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਹਿਤ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਤੇ ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸ. ਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋਬਲੀਆ, ਬਾਬਾ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੋਸ਼ਹਿਰਾ ਢਾਲਾ, ਸ. ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਰ ਸਿੰਘ (ਤਿੰਨੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ. ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੀਤ ਮੈਨੇਜਰ, ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਭਾਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਗੰਡੀਵਿੰਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਸਜੇ ਹੋਏ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਮਾੜੀ ਉੱਦੋਕੇ, ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਨਿਹਾਲਾ, ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਸੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ. ਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਾਡੀ ਜਥਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀਸ਼ਰ ਆਦਿ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਦੌਣ ਸਾਹਿਬ ਪਾ: ੧੦ਵੀਂ ਵਿਖੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ

ਮਾਸਟਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਿਮਾਚਲ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ (ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਦੌਣ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬਰਸਾਤ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ ਅੱਠ ਰੋਜ਼ਾ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ’ ਮਿਤੀ ੧੯-੭-੦੯ ਤੋਂ ੨੬-੭-੦੯ ਤੀਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਿਤੀ ੧੯-੭-੦੯ ਨੂੰ ਬੱਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਦੌਣ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ੨੦-੭-੦੯ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਕੈਂਪ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ) ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਸੰਥਿਆ ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੰਡੀ,

ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਈ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਨਯੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਥ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ ਕੇ ਜਿਊਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋੜਾਸਿੰਘਾ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਨਾਵਾਂ ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਡਮੁੱਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਮਾਸਟਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣਨ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰੋ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ। ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣ ਅਤੇ ਗਤਕੇ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਤਕਾ ਮਾਸਟਰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਸਟਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੱਠ ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਸੁਵਿਧਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਲੈਕਚਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਡਮੁੱਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਨਯੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਖੇਪ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਗੌਰਵਮਈ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਦੋਣ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਈ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੁੱਛੇ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ। ਗਿਆਨੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰਾਂ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾਈ। ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਮੈਨੇਜਰ ਸ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰਾਂ ਵੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੈਨੇਜਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਭੌਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਸਟਾਫ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਰ

ਰਹੇ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਹਲਾ, ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਊਨਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੱਲੜੀ, ਸ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੰਗਲ, ਸ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਲੀਵਾਲ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡੂਮੇਵਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਜੈਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਕੇਸਰੀ (ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੈਂਪ ਦੀ ਕਵਰਿੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ), ਸ. ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ ਬਿਲਵਾ, ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਲੋਲਾ, ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਨੌਲੀ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਮਿਤੀ ੨੬-੭-੦੯ ਨੂੰ ਕੈਂਪ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਚਿੱਤਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸੈੱਟ, ਨਿਤਨੇਮ ਦੇ ਗੁਟਕੇ ਤੇ ਸਿਰਪਾਉ ਵੀ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿਰਪਾਉ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦਸਤਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ, ਗਤਕਾ ਮੁਕਾਬਲਾ, ਕੁਇਜ਼ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਲਿਟਰੇਚਰ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਕੈਲੰਡਰ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੇ ਗੁਟਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਕੈਂਪ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਇੰਚਾਰਜ ਹਿਮਾਚਲ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਸੀਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜਥਾ, ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖੁੰਢਾ ਦਾ ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੱਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ।





ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ- ਜਥੇ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-੨੨ ਅਗਸਤ: ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ: ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕਲਗੀਧਰ ਨਿਵਾਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ 'ਸਿੱਖ ਸ਼੍ਰੋਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪਾਦਨਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ' ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵੱਲੋਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਾਹਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਖੋਜ-ਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਲੈਕਚਰ-ਲੜੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਕਲਗੀਧਰ ਨਿਵਾਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਲੈਕਚਰ ਲੜੀ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਨਾਲ ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜ-ਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਨਾ ਵੀ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ

ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਨੌਵੀਂ ਪੋਥੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ) ਵੀ ਰੀਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ। ਲੈਕਚਰ-ਲੜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਕਤਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ: ਜੇ.ਐੱਸ. (ਗਰੇਵਾਲ) ਨੇ 'ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੋਜ-ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਵੀ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨਫੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਸਮੁੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਰਾਜਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਮਰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਬਰਾਬਰ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਇੰਚਾਰਜ ਡਾ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਸਕਾਲਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਅਥਵਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਾਲਪਨ ਤੋਂ ਅੰਤਮ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਦੀਆਂ ਰਚਿਤ ਵਿਲੱਖਣ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਫਾਰਸੀ ਸ਼੍ਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਵੀਨ ਪੱਖ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 'ਚ ਡਾ: ਕਿਰਪਾਲ

ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਸ. ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੱਜਣ ਵਾਲਾ, ਬੀਬੀ ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਐਡੀ: ਸਕੱਤਰ ਸ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਏ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਡਾ: ਇੰਦੂ ਬਾਂਗਾ, ਡਾ: ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਭਾਈ ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀਆਂ, ਡਾ: ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ: ਨਾਜ਼ਰ ਸਿੰਘ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋ: ਡਾ: ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਯੂ.ਐੱਸ.ਏ., ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ ਗਿ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਮਾਣਾ,

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ: ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਸਤਨਾਮ ਟ੍ਰਸਟ), ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਦੇ ਸ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਡਾ: ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਡਾ: ਐੱਸ.ਬੀ.ਐੱਸ. ਮਾਨ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਸ਼ਾਹਬਾਦ, ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋੜਾਸਿੰਘਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਪੜਵੰਤੇ ਸੱਜਣ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਨ ਸ. ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਨੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਕੀਤਾ।

ਜਥੇ: ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹਰਦੋਥਲਾ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ 'ਤੇ

ਅਫਸੋਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-੨੭ ਅਗਸਤ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇਦਾਰ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹਰਦੋਥਲਾ (੬੬) (ਪਿੰਡ ਹਰਦੋਥਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਥੋਂ ਜਾਰੀ ਇਕ ਸ਼ੋਕ ਸੰਦੇਸ਼ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹਰਦੋਥਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇਕਦਿਲ ਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ੧੯੯੬ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ੨ ਸਾਲ ਅੰਤ੍ਰਿਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ

ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਟਕਸਾਲੀ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇਦਾਰ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗੀ ਹਰ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੋਰਚਿਆਂ ਸਮੇਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੱਟੀਆਂ। ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਥੇਦਾਰ ਹਰਦੋਥਲਾ ਲੈਂਡ ਮਾਰਗੇਜ ਬੈਂਕ ਦਸੂਹਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਮਾਰਕੀਟ ਕਮੇਟੀ ਦਸੂਹਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਕਾਲੀ ਜਥਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਹਰਦੋਥਲਾ ਦਿਲ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ੇਰੇ-ਇਲਾਜ ਸਨ ਅਤੇ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਉਹ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ

‘ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ, ਪ੍ਰੋ: ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂੰਗਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਰਘੂਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾਲ, ਜੂਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੌਰ, ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਮੈਂਬਰਾਨ ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ, ਸ. ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕੋਲਿਆਂਵਾਲੀ, ਸ. ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਡੱਬਵਾਲਾ, ਸੰਤ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਧਨੌਲਾ, ਬੀਬੀ ਭਜਨ ਕੌਰ ਡੋਗਰਾਂਵਾਲਾ, ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੜ੍ਹੀ, ਸ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜੋਲੀ, ਸ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਜੌਲਾਂ ਕਲਾਂ, ਸ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬੰਗੀ, ਸ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲ, ਸ.

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ, ਮੈਂਬਰਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੁਰਾਲਾ, ਸ. ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਠੀਂਡਾ, ਸ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੋਗੀ, ਮਾਸਟਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਕਿਰਨਜੋਤ ਕੌਰ ਤੇ ਸ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ. ਰਣਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ‘ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ‘ਚ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਲਹਿਰ ਫੈਲ ਗਈ ਅਤੇ ਸੋਗ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

‘ਨੰਨੀ ਛਾਂ’ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-੧੪ ਅਗਸਤ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਬਣਾਉਣ, ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਪੁੱਟਣ ਅਤੇ ਪਤਿਤਪੁਣੇ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਬੀਬੀ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਾਦਲ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭੀ ‘ਨੰਨੀ ਛਾਂ’ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਿਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ (ਵਾਤਾਵਰਨ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਤੇ ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ: ਮਦਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸਹੋਤਾ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ‘ਮੋਨਸੂਨ ਸੈਸ਼ਨ ਸਕੀਮ’ ਅਧੀਨ ੧੬ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠਲੇ ਸਮੁੱਚੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ‘ਚ ਬੂਟੇ ਵੰਡਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਧੜਾ-ਧੜ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕਰ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਮਤੋਲ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ‘ਤੇ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਪੈ ਰਿਹਾ

ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਣਜੰਮੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਜੰਗਜਣਨੀ (ਔਰਤ) ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਰਗੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਲੜਕਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਕੇਵਲ ੨੦੦ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੇ ਮਾਦਾ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਇਕ ਰੁੱਖ ਸੌ ਸੁਖ’, “ਏਕੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਹੈ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਈ” ਜਿਹੇ ਨਿਰਮਲ ਕਥਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ “ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ” ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ- ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀਬੀ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਵਾਤਾਵਰਨ (ਰੁੱਖਾਂ) ਤੇ ਧੀਆਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ

ਵਿੱਚੀ ਲਹਿਰ 'ਨੰਨੀ ਛਾਂ' ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ (ਵਾਤਾਵਰਨ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਤੇ ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਨੰਨੀ ਛਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਸੈਕਸ਼ਨ ੮੫ ਦੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਖੇ ਬੂਟੇ ਵੰਡਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੂਟਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡ ਕੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ

ਜੂਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਮੈਂਬਰਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਸ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜਾਣੀਆ, ਸ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਸੰਗੋਵਾਲ, ਬੀਬੀ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ, ਸ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਹਾਰਨਮਾਜਰਾ, ਨੰਨੀ ਛਾਂ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ: ਮਦਨਜੀਤ ਕੌਰ (ਸਹੋਤਾ), ਮੀਤ ਸਕੱਤਰ ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋੜਾਸਿੰਘਾ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਸ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਐਡੀ: ਮੈਨੇਜਰ ਸ. ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ, ਵਣ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ. ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ 'ਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜਥੇ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਵਾਗਤ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ੩ ਸਤੰਬਰ:- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੂ.ਐੱਸ.ਏ. ਦੀ ਸਟੇਟ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਕ੍ਰਿਪਾਨ' ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਲਈ ਫਖਰਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ 'ਕ੍ਰਿਪਾਨ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਸਿੱਖ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਨੂੰ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਥੇ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ

ਸੁਰੱਖਿਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਕਸਰ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਆਪਣੇ ਰੋਸ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ 'ਚ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਹੱਲ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿੱਢੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਯੂ.ਐੱਸ.ਏ. ਦੀ ਇਕ ਸਟੇਟ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸਬੰਧੀ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਗੇ।

ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ

ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੀ ਜਨਮ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਅੰਕ ਛਾਪਣਾ ਇਕ ਸਫਲ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ੨੦ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਢਾਡੀ, ਕਵੀ, ਖੋਜੀ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ, ਨਾਵਲਕਾਰ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਗੀਤਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਲਾ-ਪਾਰਖੂ, ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ੧੦ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਲਗਭਗ ਦੋ ਦਰਜਨ ਨਾਵਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 'ਜੁੱਗ ਬਦਲ ਗਿਆ' ਨੂੰ ੧੯੭੪ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ-ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਦੋ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਇਕ ਨਾਟਕ, ਦੋ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਡੇਢ ਦਰਜਨ ਢਾਡੀ-ਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ। ਸੀਤਲ ਜੀ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਫਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ, ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਖੋਜੀ ਲੇਖਕ ਸਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਫਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦਾ ਮੀਰੀ ਗੁਣ ਇਕ ਸਫਲ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿੱਖ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਵਿਚਾਰਿਆ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ

ਉੱਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾਣ ਕਰੇ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ ਬੜੀ ਲਗਨ, ਸਿਰਤ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸੀਤਲ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ, ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਰਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਕਿਸੇ ਵਧੀਆ ਬੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਾਖੰਡ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਸਫਲ ਬੁਲਾਰੇ ਤੇ ਢਾਡੀ ਵਜੋਂ ਉਹ ਕਹਿਣੀ, ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਣਿਆ ਵੀ, ਜੀਵਿਆ ਵੀ ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ ਵੀ। ਸਵੈ-ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਝਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਬੋਲ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅਗਸਤ ੧੯੦੯ 'ਚ ਜਨਮੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਇਹ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਰ੍ਹਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਸਿੱਖ ਲੇਖਕਾਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਲਈ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ ਸਗੋਂ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖਵਾਉਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅੰਕ ਨੂੰ ਬਹੁਰੰਗਾ ਗੁਲਦਸਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਕਾਲਰ ਸ. ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਸਫਲ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ’, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਡੂਗਰ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ: ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ’, ਗਿ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ...’ ਗਿ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਮਾਣਾ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਇਕ ਗੁਣਵੰਤੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ...’, ਡਾ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਮਹਾਨ ਢਾਡੀ...’, ਡਾ. ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਸੀਤਲ ਕਿਰਣਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਖੋਜ ਰੁਚੀ’, ਡਾ. ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ: ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗਕਾਰ’, ਡਾ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਨਾਵਲਕਾਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ’, ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਬਰ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੀ ਢਾਡੀ ਕਲਾ: ਸਰੂਪ ਦੇ ਸੰਦਰਭ’, ਡਾ. ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ਹੂਰਾ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਗਿ. ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫਰ’, ਪ੍ਰੋ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌੜਾਸਿੰਘਾ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਸੀਤਲ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ’, ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੌਲੀ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਢਾਡੀ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ’, ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੋਗੋਆਣੀ ਦਾ ਲੇਖ ‘ਸਮਕਾਲੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਸੀਤਲ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ’ ਨੇ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇਸ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ’ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ‘ਸੀਤਲ ਜੀ’ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੌਣੇ ਦੋ ਸੌ ਪੰਨੇ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅੰਕ ਸੀਤਲ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਕੇ ਕੌਮ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਪੰਥਪ੍ਰਸਤੀ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸਫਲ ਯਤਨ ਹੈ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦਾ

ਇਹ ਅੰਕ ਸੰਭਾਲਣਯੋਗ ਸੋਗਾਤ ਹੈ।

—ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

ਪਿੰਡ ਜੌਹਲ, ਡਾਕ: ਬੋਲੀਨਾ ਦੁਆਬਾ

ਜਲੰਧਰ-੧੪੪੧੦੧.

ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ!

ਪਿਤਾ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀਤਲ ਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਥਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦਾ ਅਗਸਤ ੨੦੦੯ ਦਾ ਅੰਕ ‘ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀਤਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ’ ਦੇ ਰੂਪ ‘ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਦਮ ਲਈ ਆਪ ਸਾਰੇ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਪਰ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ’ਤੇ ਛਪੇ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ!

ਪੰਨਾ ੧੦ ’ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇਕ ਟਪਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਬੀਬੀ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਰੋਪੜ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ।”

(ਇਥੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਲੱਗਾ ਹੈ— ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਪੰਨ੍ਹ), ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਪੰਨ੍ਹ), ਸ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਅਤੇ

ਇਕ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਮੁਹਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਪਤਨੀ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਧੂ) ਰੀਟਾ. ਡਿਪਟੀ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ, ਪੰਜਾਬ) ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਕੈਲਗਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।)

—ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਧੂ)
ਪੀ. ਈ. ਐਸ (੧)

੨੧੩, ਸਨਟਾਨਾ ਮਿਊਜ਼ ਨਾਰਥ
ਵੈਸਟ, ਕੈਲਗਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ

ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੀ.ਈ.ਐੱਸ.
ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀਤਲ ਦੇ
ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ
ਦਿੱਤੀ ਉਪਰੋਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਸੋਧ
ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣ।

ਅਰਜੋਈ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਇਹੀ
ਅਰਜੋਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ
ਰਸਾਲਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਉੱਚੀਆਂ
ਉਚਾਈਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ
ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ੇ!

—ਦਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਵੀ
੪੦੨-ਈ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ,
ਪੱਥੇਵਾਲ ਰੋਡ, ਲੁਧਿਆਣਾ-੧੪੧੦੦੨
ਫੋਨ : ੦੧੬੧-੨੫੬੩੭੬੭

ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨ ਖਿੱਚਣ ਵਿਚ!

ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ 'ਗਿਆਨੀ
—ਸੰਪਾਦਕ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀਤਲ' ਬਾਰੇ 'ਗੁਰਮਤਿ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਜੈਤੋ (ਫਰੀਦਕੋਟ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੈਂਪ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇਦਾਰ ਨਾਜਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਵਾਂ
ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਬਾਠ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ
ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੈਂਪ ਮਿਤੀ ੨੭ ਤੋਂ ੨੯ ਜੁਲਾਈ ੨੦੦੯ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ
ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਜੈਤੋ (ਫਰੀਦਕੋਟ) ਵਿਖੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਗਭਗ
੧੦੦ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ੧੫੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰਾਗੀ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਗ
ਲਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਾਹਿਬਾਨ
ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਭਾਗ ਸਿੰਘ ਰੋਪੜ
ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ
ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।
ਕਸਬਾ ਜੈਤੋ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਤਿੰਨੇ
ਦਿਨ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ
ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ੫੫ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸੀਤਲ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹਨ। ਸੀਤਲ ਜੀ ਦੇ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਵਲ, ਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਜ਼ੇ-ਬਿਆਨ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੈਕਟਰ ੧੯, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤਿਲ ਧਰਨ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਕਿਵੇਂ ਗਿਆ' ਵਾਰਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਫਿਲਮ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲ ਨਾ ਛਲਕਿਆ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨ ਖਿੱਚਣ ਵਿਚ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਢਾਡੀ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਲਿਟ ਨਾ ਕੱਟਣਾ, ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਗੈਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਤ-ਸਤ ਤੋਂ ਡੇਗਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ; ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸੋਧ

ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ ਅਤੇ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਲਈ ਵੀ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗੇ।

—ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ

੨੩੪, ਫੇਜ਼ ੪

ਸੈਕਟਰ ੫੯, ਮੋਹਾਲੀ-੧੬੦੦੫੯

ਜੂਨ-੦੯ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਉਪਰੋਕਤ 'ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ' ਸੰਬੰਧੀ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਪਿਰ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਨਵਿਰਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ 'ਹੱਡ-ਬੀਤੀ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਫੌਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਚਿੱਠਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦਾ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾੜ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ 'ਫਸਟ ਹੈਂਡ' ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਸਕਣ।

—ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

੨੪੧੧/VIII-੧੫, ਬਜ਼ਾਰ ਗੁੱਜਰਾਂ,

ਗੇਟ ਭਗਤਾਂਵਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦੇ!

ਜੂਨ ੨੦੦੯ ਦਾ 'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਭਾਵੇਂ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਲੇਟ ਪੁੱਜਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੂਨ-੮੪ ਦਾ ਸ.

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਰ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸ. ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੰਵਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ੨੫ ਸਾਲ ਦਾ ਲੇਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਦੀ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ-ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਸਾਂਭਣਯੋਗ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ 'ਇੰਞ ਗੁਜਰੇ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦਸ ਦਿਨ' ਲੇਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਦਾਸ ਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਕੁਝ ਪੰਨੇ ਕੱਟੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਲੇਖ (ਜੋੜਾ ਫਾਟਕ) ਲੁੱ-ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮਨ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਲੇਖ 'ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ', ਸਭ ਚੇਤਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ (ਸਵਰਗਵਾਸੀ) ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਦੋਂ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਕਦੋਂ ਤਕ ਬਹਾਲ ਰਹੀ, ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤੌਰ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵੱਜੀਆਂ, ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ

ਹੋਈ, ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲੇਖ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਭਾਈ ਛੋਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ 'ਜਦ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਗਏ' ਲੁੱ-ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੇਖ ਹੈ। ਸ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ 'ਸੰਨ ੧੯੮੪ 'ਚ ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਜਥਾ ਵਾਪਸ ਆਇਆ', ਇਥੋਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਬਹੁਤ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ 'ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਨੁਕਸਾਨ' ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ. ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਧੀਕ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਲੇਖ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਅੱਖਰ ਹਨ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਸਫਰ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ! ਇਹ ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਚੇ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਝ ਕੇ ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ. ਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ 'ਰਿਸਦੇ ਜਖ਼ਮ-ਜੂਨ ੧੯੮੪' ਨੂੰ ਇਸ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ! ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਹੁਕ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੱਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

—ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ

੨੬੦, ਨਵੀਂ ਅਬਾਦੀ

ਨਿਊ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ,

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ■

ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈੱਟ ਪ੍ਰੈਸ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਸ. ਹਰਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਤੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰ ਨੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਦਫਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

ਮਿਤੀ ੫-੧੦-੨੦੦੯